

СВ. НИКОЛАЙ ВЕЛИМИРОВИЧ
СПОМНЯЙ СИ
ЗА ХРИСТОС

ИЗ „120 ВЪПРОСА
И ОТГОВОРА ОТ ХРИСТИЯНСКАТА
ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА
ПРАКТИКА“
НА ВЛАДЕТА
ЙЕРОТИЧ

ЧЕРВЕНИТЕ
ЯЙЦА
НА ВЕЛИКДЕН

100 ГОДИНИ
БЪЛГАРСКО
КИНО

ХРИСТОС
ВОСКРЕСЕ!

бр. 3/2015

къща за птици

ателие книжарница къща за птици

София, ул. „Проф. Асен Златаров“ 22

бр. 3/2015

**Св. Николай Велимирович
СПОМНЯЙ СИ 6
ЗА ХРИСТОС**

**Владета Йеротич
ИЗ „120 ВЪПРОСА И ОТГО-
ВОРА ОТ ХРИСТИЯНСКАТА
ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА
ПРАКТИКА“ 16**

**Маргарита Друмева
ЧЕРВЕНИТЕ ЯЙЦА
НА ВЕЛИКДЕН 32**

**50 Маргарита Друмева
„КИНЕМАТОГРАФ С
ЖИВУЩИ ИЗОБРАЖЕНИЯ“
100 ГОДИНИ БЪЛГАРСКО
КИНО**

**64 Димитър Талев
ВЕЛИКДЕН**

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия

Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоянов
Пламен Сибов

Дизайн
Гергана Икономова

Адрес на редакцията

София 1407
бул. Черни Връх 68
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

В списанието
са използвани снимки на:
Маргарита Друмева
Пламен Сибов
Владимир Добрев

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Ако Христос не е Възкръснал от мъртвите, Вярата ни е празна, празна е и проповедта на християнството. Така казва апостол Павел в посланието си до коринтияните. Радикални думи, далече отвъд върбата на Цветница и записването на имена в църквата – „за здраве и късмет“.

Пог Всичко, което може да се каже в духа на църковното Предание, пог историческите, културологични и етнографски факти, свързани с празника на Възкресението, и богословските изяснения на смисъла му, дълбоко-дълбоко пулсира живецът на единствения истински Въпрос: Вярвам ли във Възкресението? Въпрос, на който се отговаря само лично.

Посилна ли е изобщо Вярата в това чудо? Защото със сигурност не е померна на ума ни. Разбираме ли докрай за каква Вяра говори Евангелието и дали това е нашата Вяра? Възможна ли е изобщо да се Вярва в

нешо толкова далече от ума, без никакви знаци, доказателства... „Иудеите искам личби, и елините търсят мъдрост, а ние проповядваме Христа разната им, Който за иудеи е съблазън, а за елини безумство, пък за самите призвани, както иудеи, тъй и елини – Божия сила и Божия премъдрост.”

Kак така?

С други думи – какво ни прави християни. Дали е съгласието да мислим и да живеем по определен начин, който считаме за правилен. Или е точно онова „безумство на проповедта”, с което Бог спасява Вярващите, понеже премъдростта му не се побира в светеската мъдрост...(срв. 1 Кор.: 21). Безумие, което преобръща устоите на всяка тукашна правилност и неправилност, и е толкова необяснимо, защото се корени в една отвъдна реалност – смъртта и Възкресението на Богочовека, Христовата жертвба, която побеждава човешката смърт.

Целият човешки живот е съзнателно или неосъзнано обикаляне около този Въпрос – Вярваме ли във Възкресението. Човешката душа, казва един църковен писател – е християнка по рождение. Тя не може да си спечти този Въпрос, гори разумът да страни от него. И в това въвежение постепенно разбираем – този Въпрос не се отговаря, а се преживява.

На празника Възкресение ни се дава да преживеем част от този отговор. В минутите, в които, както казва друг автор, осъзнавам, че човешките думи никога нищо не са обяснявали. В мига, когато крамкото твърдение „Христос Възкресе!“ се понася от умовете и най-вече от сърцата на събранныте познати и непознати, Вярващи и невярващи хора в храма. И когато, извън всякакви аргументи на разума, в светлината на Пасхалната нощ човек провиди за малко в сърцето си нетленната светлина на Божието присъствие в света. И се зарадва... без докрай да разбира защо.

В тези минути сме поканени по благодат да преживеем онова, което екзистенциалният опит не е в състояние да ни потвърди: истината, че „старото премина и ето – всичко стана ново“, истината, че

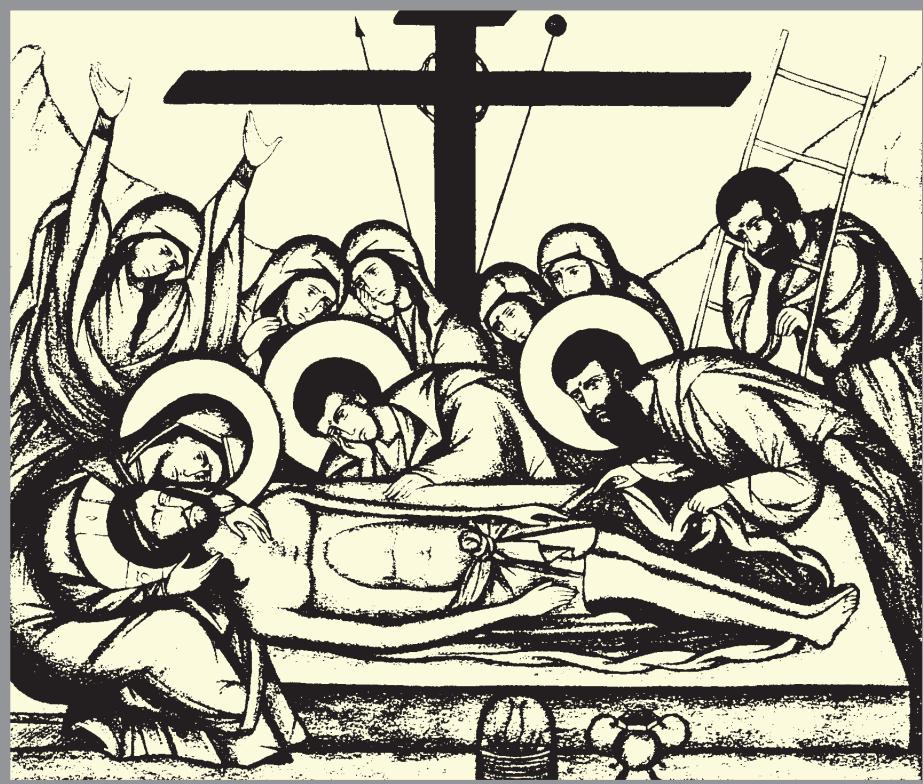
*Христос Възкръсна от мъртвите,
със смъртта си смъртта победи
и на тези, които са в гробовете,
живот подари.*

Христос Възкресе!

Спомниш си за
Христос
св. Николај Велимирович

Над земята падна мрак. В този мрак на Голгота фучеше страшен Вътър. Богомерзките убийци бягаха безредно от мястото на извършеното злодействие. Те криеха ръцете си от самите себе си, защото ги беше страх да видят невинната кръв, с която се бяха опръскали. Земята се разтресе като в треска, камъните се разпаднаха, надгробните плочи се пропукаха. Страх завладя и зверовете, и птиците! Зверовете побягнаха по планината със силен вик, а птиците тревожно и уплашено кръжаха във въздуха на всички страни.

И невинните твари се разтрепераха ужасени; а как ли се чувстват онези, които със своите зли дела предизвикаха страшния Божи гняв? Какво ли е чувстввал стомникът, заповядал да разпънат Праведника?

Какви ли мисли са споходили Пилат в този мрак?

По пътя от Голгота се бълскаше огромна тълпа народ бягайки от своите къщи. По същия този път се връщаше от мястото, на което светинята бе прикована към кръста, един Висок, снажен човек, убит в своето наметало така, че се виждаше само част от лицето му. Той трепереше и хълцаше, обилни сълзи се търкаляха надолу по лицето му и се спираха на наметалото под брадичката. Така бе обзет от тъга, че не забелязваше тълпата, която тичешком минаваше край него.

Денят се беше върнал отново, но слънцето не светеше така, както преди; сякаш и самото беше удявено в сълзи. Нашият пътник се беше сприятелил с един младеж, който след

първоначалния страх Вече беше успял да си възвърне веселостта.

– Защо тъгуваш толкова? – попита младежът пътника.

– Как да не тъгувам – промълви с Въздишка пътникът – когато цялата природа тъгува, когато земята се тресе от ужаса, който се извърши на нея, когато слънцето скри лицето си, за да не видя праведната кръв, с която хората обагриха земята.

– Ти като че жалиш за Разпнатия Христос?

– Не жаля за Христос, а за грешния човешки род. Христос ще се спаси от кръста, но тези, които Го приковаха с гвоздеи, никога няма да могат докрай да се покаят за своя грех, никога няма да излязат от тъмнината.

– Моля те, какви ми защо и как вярваш в Христос? Аз съм израснал точно сред онези хора, които Го разпнаха. Всички те казват, че Христос е бунтовник и нарича Себе Син Богу.

При последните думи на младежа пътникът въздъхна дълбоко.

– Това е дълга история – каза той, – но... още много има да пътуваме. А когато поискаш да знаеш защо аз вярвам в Иисус, тогава ще ти кажа и това.

Той изтри сълзите си, почти спря да хлипа и започна:

– Преди тридесет и три години пазех овцете по пасищата. Бяхме много пастери. Живеехме безгрижно, за животиските грижи само бяхме чували, а за тях ни беше говорил един добър старец – отшелник, който живееше в пост и молитва в една пещера по тези места, или тези, който пътьом се отбиваха при нас. Така разбрахме за човешките неправди, за ораздата и злобата, която цари между хората, за разделението на свободни и роби, за бедата и отчаянието сред разкоша и удоволствията. Научихме за тиранията на царете и велможите, за притворството и лицемерието на свещениците, знаехме за лъжата, която лежеше в основата на всяко човешко дело. Четяхме Свещеното Писание и вярвахме, че скоро ще дойде Месия – Спасителят на света, защото така са писали пророците.

Една нощ, докато спяхме на полето, ни събуди от сън една чудна светлина, озари цялото Битлеемско поле, колкото и дълго да беше то. Ние се съсахме, но не се явиха ангели, които бяха в тази светлина, успокоиха ни и ни зарадваха с вестта, че в нашата пещера се е родил Спасителят на света.

И какво да ти кажа: ние пеехме с ангелите, а след това отидохме в пещерата, видяхме Светия Младенец и му се поклонихме. Скоро Майката

трябваше да бяга чак в Египет, за да избегне от гнева на Ирод.

Зарекох се в себе си, че цял живот ще Го следвам и ще Го слушам, когато започне да проповядва. Израснах при стареца Йосиф. Често ходех в мястната къща и прекарвах дълги часове, гледайки Иисус. Ах, такава благост, такава доброта светът не е видял! С нетърпение дочеках деня, онзи свят ден, когато Той се кръсти на Йордан от Йоан, и след това, когато започна да проповядва Своето учение.

О, свято учение, остани в душата ми до самата ми смърт! Светът се тълпеше около Него и Той непрестан-

но проповядваше. Не избираше нико мястото, нико времето, а говореше на всяко място. Говореше истината, замова Го намразиха всички онези, на които истината беше неприятна и които се бяха предали на лъжата.

„Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и Аз ще Ви успокоя“ – казваше Той. – „Видях, че живеете в мрак, дойдете, докато светлината е сред Вас. Блазе на онзи, който премине от мрак в светлина“.

Това бяха думите, с които Той се обърна към света. И на тези първи думи откликнаха мнозина, дойдоха при Спасителя и не Го оставиха да са-

мата Му смърт. Аз Го търсех непрестанно от Йордан чак до Голгота. Моято лъбопитство не ми позволяваше да отстъпя нито крачка от Спасителя. Всяка Негова дума падаше в душата ми като огън, който изгаря всяка сквернота на душата и от който се разгаря пламъкът на лъбовта. Исках да чуя всяка дума, сякаш знаех, че няма дълго да бъде между нас.

Бях на Елеонската планина, когато говореше за милосърдието, за чи-

мотата на душата, за принасянето на жертвии, за прощаването на обидите, за покаянието, за клембата, за лъбовта. Слушах Неговите божествени притчи, пълни с мъдрост. Неговата проповед за Вярата обръщаше и най-злиите безбожници. Неговото слово за милосърдието смекчаваше и най-закоравелите сърца, разтваряше и най-здраво стиснатите ръце. Поучението за прощаването на обидите и покаянието извикваше сълзи в

очите на всички, които присъстваха там. А какво га кажа за това, което се случи, когато Неговите божествени уста произнесоха проповедта за любовта? Струва ми се, че цялата природа се превърна в слух, за да чуе по-добре думите, които никой никога не беше чувал на земята. „Обичайте враговете си. Обичайте Бога, както Той Ви възлюби. Той заповядва на сънцето да грее над лоши и добри, праша дълг на праведни и неправедни. Обичайте се едни други“.

Заплашвала Го, а Той не се страхуваше; гонеха Го, а Той не обръщаше внимание на това. Онези, против които Христос най-много въстраваше и въюваше, Му поставяха спънки на всяка крачка, но всички трудности нямаха никакво значение за Него: Той вървеше напред.

Не минаваше нито ден, без Той да извърши някакво чудо или да не просвети света с нов пример. Даваше зрение на слепите и слух на глухите, изцеляваше прокажените, умирятаваше бесноватите, възкресяваше мъртвите от гроба. Нямаше човешко нещастие, което Той да не е прогонил, нито болка, която да не е смекчил. Развратените се поправяха още след първата среща със Спасителя, ожесточените сърца се смекчаваха, и най-шивите грешници се облагородяваха. Нима не си спомняш какво

стана с Магдалина? Най-отчаяната грешница падна пред нозете на Спасителя и помоли за прошка. Много хора се бяха опитвали да отклонят тази грешница от пътя на греха, но напразно; Христовите думи направиха повече, отколкото думите на всички съветници. И не само няя. Докато Иисус проповядваше, нашата страна беше изпълнена с каещи се грешници, мъже и жени. Имаше много изцелени и обърнати, които напускаха дома си и тръгваха след своя Спасител. Кой поне веднъж не е виждал тържественото шествие на народа, който вървеше след Иисус? Кой не знаеше, че Иисус е нахранил с пет хляба пет хиляди души народ, които Го следваха?

Той не се стремеше да има много последователи, за да изглежда по-авторитетен, а хора, които га чуят Неговото свято учение. Тръгна за Йерусалим на магаре, пригружен само от Своите ученици. Не правеше нищо и гори не изискваше да бъде посрещнат пред портите на Великия град като Цар на славата. Неговото учение и чудесата, които вършеше в Палестина, се прочуха надалеч, чу ги и Йерусалим, затова всеки побърза да види и да посрещне този чудотворен Учител. И затова Му викаха: Осана на Сина Давидов!

Той показа на света каква е Божията Воля и как трябва да се служи на Бога;

не привидно и лъжливо като фарисеите, а с дух и истина. Угоден на Бога е не онзи, който по цял ден се кланя и шепне молитви. Бог ценя нещо повече от молитвата: Той иска дела. Фарисеите само се молеха всеки ден и посмеха всички пости, а вършеха само онези дела, които бяха в тяхна полза и които спомагаха за личното им обогатяване. Затова и Христос казва, че фарисеите служат на дявола, а не на Бога.

Угодни на Бога са онези, които светят с делата си, тоест които винаги имат в ума си, че са синове на единия Бог, които ги е сътворил, и вършат само онова, което винаги ги показва като синове на един Отец. А тези дела са: милосърдие, прощаване на обидите, посещаване на болни, помощ на бедни, подкрепяне на изоставени и нещастни, обръщане в пътя на грешници, изправяне на чуждите грешки, милост към хора и животни, търпеливо понасяне на всички скърби в живота, защитаване на истината, борба против лъжата и заблудата. Да обичаш Бога и близкия си, това е Христовият закон.

Не трябва да се гордееш с нищо на този свят, не бива да бъдеш горделив. Всичко, което човек има, е временно и нищожно, и накрая, всичко това не е негово, а Божие творение: тогава

с какво има да се гордеем? Христос е умил нозете на учениците Си! Какъв величествен отговор на всяка човешка гордост е това! Какъв знак за скромност и любов! Които иска между Вас да бъдат старши, трябва да служи на всички, е казал Иисус. Как чудно отекна това слово сред хората, които никога не си бяха и помисляли такова нещо! По-старият трябва да се наслаждава и всички да му служат – такова е било правилото; а сега е точно обратното: по-старият трябва да бъде слуга на всички! Христос е показал това с пример.

Христос говореше свободно, не се криеше в затворени стаи, нито шепнеше, както някои досегашни учители, които се страхуват да изкажат истината. Той говореше на всякъде: и в селото, и в града, и в храма, и на улицата, на площада, на брега и в морето. Говореше истината, затова и съвестта му беше спокойна. Но не беше спокойна съвестта на онези, чиито престъпления Той откриваше и чиято греховност изваждаше наяве. Ирод се гневеше за това, че Христос го поставя наравно с неговите слуги; неправедните богатashi се бутнуваха срещу Иисус, че омаловажава тяхното богатство и ги укорява за лукавството и скъперничеството им; тираниите и насилиниците му поставяха пречки на всяка крачка, задето

Иисус непрестанно ги изобличаваше, а фарисеите Му племяха мрежки и Го обвиняваха.

Безпределната човешка злоба накрая успя. Всички видяхме как благият Спасител стои пред съда на безбожните съдии Ана и Каїфа, гледахме как Вой-

ници те Го водят от Пилат при Ирод и от Ирод при Пилат.

Страх и ужас обземаха душата ми. Всеки час поглеждах кога небесният гняв ще се излее върху грешния човешки род. Три години този божествен Учител учеше хората, правеше им

милост и ги упътваше към добро – и доживя хората да плоят в лицето му и да го удрият. О, човешка неблагодарност! Колко помрачен е човешкият ум, какво смущение и заблуда царува в нашия род! Вместо да бъде оплован и удриян Ирод, старият, закоравял грешник, който като ламя погълщаше имота на сираците, лишавайки ги и от хляб, хората наказаха Онзи, който отваряше очите и просвещаваше душите им, който беше тяхният най-добър Учител и Приятел.

Младежът гледаше втренчено пътника и попиваше всяка негова дума. Бяха преминали през Витлеемското поле и пътникът се отправи към постницата.

– Ето, млади човече, казах ти това, за което ме молеше. От моя разказ можеш да видиш, че аз вярвам в Господ Иисус Христос, че Той е Син Божи и Спасител на света. Вярвам, че е Син Божи, защото нико един обикновен смъртен човек не е имал, нико има, силата да върши чудеса, каквато Христос е имал; да възкресява мъртви от гроба, да дава слух на глухите и зрение на слепите, да изцелява болни те, с една дума, по Неговото слово да се променя природата; нико някой от смъртните е имал такава мъдрост, каквато има Той, нико благост, нико търпение, нико смелост, нико само-

жертвеност. Вярвам, че е Спасител, тъй като спасява хората от мрака, в които се лутат, защото е донесъл небесни лъчи – истинска мъдрост на земята и е прогонил тъмнината, осветлявайки човешките души и просвещавайки ги с истината. Ако ти харесва, млади човече, вярвай и ти, и ще спасиш душата си.

– Трябва да вярвам и наистина вярвам – извика младежът и погледна към небето.

– Сега Христовото войнство е по-голямо с един воин – рече пътникът. – Колкото повече сме, толкова по-лесно ще устоим в борбата.

Младежът се сбогува с непознатия пътник и му благодари, а той почти беше стигнал до постницата. С лекота бутна вратата и влезе.

– Ти ли си, драги мой пастирю? – чу се слабият глас на беловласия постник, който вече толкова беше остарял и отслабнал, че не можеше и да стане от мястото си.

– Аз съм, добри отче, връщам се от Голгота. Разпнаха Го – с въздишка изрече пастирът.

– Тежко им – нечуюто и на пресекулки проговори старецът. – Зная, че Той им е простил, но съвестта им няма да им прости.

– Ела по-близо, синко – прошепна старият постник.

Пастирът се приближи и наведе глава, а старецът шепнешком рече:

– Винаги си спомняй, че всички тегоби в живота ти са по-леки от онези, които Той е претърпял. Мисълта за Него винаги да те укрепява. Нека милостивият Творец да благослови всички пътища в живота ти. Сбогом!

Старецът протегна глава напред и издъхна в ръцете на пастира.

Тогава влязоха и останалият витле-

емски пастри. Всеку пророни сълза, която ороси благото лице на стареца, техния благодетел и наставник.

Погребаха тялото на стареца в същата постница и отидоха при своято стаго, пеейки из полето:

– Слава на Бога на небесата, и на земята мир между човеците!

Откъс

Превод от сръбски: Татяна Филева

ВЛАДЕТА ЙЕРОТИЧ

120

въпроса
и отговора
из християнската
психотерапевтична
практика

нова книга на издателство ОМОФОР

Kнигата „120 Въпроса и отговора от християнската психотерапевтична практика“ е събрала опита на сръбския психотерапевт и православен мислител Владета Йеромич, изяснен по достъпен начин в отговорите му на многообразни въпроси, отправени към него в писмен вид или на срещи дискусии. В нея ще разпознаете и собствените си терзания и размишления, свързани с личностните ни кризи и проблемни отношения, въпроси, касаещи националната и религиозна идентичност в съвременните условия; ще откриете утеша и просветление в момента на отчаяние при сблъсъка с тежките житейски въпроси като болестта или смъртта. С удивление ще надникнете в пластовете на човешката същност – как езическият и старозаветният човек се проявяват в нас, за да може с гара на свободата и отговорността да поемем по пътя на новозаветния човек.

Това, което отличава Владета Йеромич като мислител и вярващ човек, е проницателното му вглеждане в противоречивата човешка природа, познание, от което черпи преди всичко състрадание и милосърдие към страдащото човешко същество. Като психотерапевт е провокиращ, отправяйки предизвикателство то към своите колеги да не пренебрегват религиозната диспозиция в себе си и в пациента, да преосмислят отношението и терапията на чувството за вина, и да развиват вярата, надеждата и любовта като добродетели. Като християнски мислител отправя призив към религиозния човек, предизвиквайки го да преодолее инфантилната религиозност и да претвори патологията в творчество и в триумф на свободата, отговорността и милосърдието.

Други книги на сръбския психиатър Владета Йеромич, издадени на български език от „Омофор“ са: „Ученietо на св. Йоан Лествичник и нашето време“, публикувана самостоятелно и като част от трилогията „Завръщане към отците“; „Психологичното и религиозното битие на човека“ и „Християнството и психологическите проблеми на човека“.

„Въпросите и отговорите от „християнско-психотерапевтичната практика”, нямат край, защото областта на християнството е неизчерпаема, като и тези на психологията и психотерапията през 21 век. Единственият ми стремеж и желание беше да събуя у някои от читателите истинска потребност да останат или да станат упорити в трудната житейска задача на Всеки човек – опознаването на себе си. Вероятно това е и най-трудната задача в живота, тъй като, по думите на свещеник Исаак Сириец от VII век, „по-лесно е да видиш ангели, отколкото да опознаеш себе си”, но само с опознаването на себе си като доживотен процес човек ще може да се доближи и да разбере (с ума и сърцето си) вечните истини на християнската религия.“

(от предговора на книгата)

ДНЕС ЧОВЕКЪТ Е И ЗДРАВО, И БОЛНО СЪЩЕСТВО, ВСЕ ПО-ЧЕСТО И ПОДЪЛГО БОЛНО. РАЗПОЗНАВА ЛИ ТОЙ СВОЯТА БОЛЕСТ?

Факт е, че човекът е и здраво, и болно същество едновременно (чак до клетъчните процеси в човешкия организъм), а в действителност изглежда, че все по-често и по-дълго е болно същество. Причините за тази печална действителност малко или много са известни, затова не бих се спирал на тях или бих припомнил следното: за всички вярващи християни човекът е болно същество, защото е „падало и грешно същество“, но то разполага и с непрестанната възможност за оздравяване, защото е едновременно и боголико същество, знаещо пътищата, по които може да се завърне при Бога. Естествено, колкото повече човек се отдалечава от Бога (от Бог-Дух в себе си), толкова повече, по-често и по-дълго ста-

ва болно същество, което в нашето време, в началото на ХХI век, е много по-видимо отпреди. За повечето материалистично настроени хора днес човекът е все по-болен, защото човешкият организъм не може да следва темпото на техническия прогрес, който го поставя в положението на неестествено приспособяване и той заплаща с тежки хронични болести. И давам обяснения за увеличаването на болестите и атеизма на Запад, който посочихме, са приемливи.

Впрочем въпросът, който задавате, хората, за съжаление, рядко си задават: искам ли, мога ли и трябва ли да разпозная своята болест? Ще тръгнем от най-простия и най-често срещания отговор: не, аз не съм болен, каквото трябва да разпознавам! Наистина ли естествената реакция на човека е първо да отрича съществуването на каквато и да било болест в себе си, телесна или душевна

(Въпреки че повечето болести, както много пъти сме подчертавали, са телесно-душевни или душевно-телесни, тоест психосоматични)? По всяка Вероятност – га! Човекът е крайно слабо, крехко и преходно същество, при това болно още от раждането (така казва съвременната медицина!), за да може да носи (като Зевсовия син Атлас, осъден да държи небето на раменете си) страшното бреме на съзнанието за своята слабост и смъртност. Несъмнено някъде дълбоко у човека съществува първо естествената защита от съзнанието за своята болест. Откъде, между другото, произлиза почти неразрушимото съзнание, че човекът не само не е слаба и болна „мислеща тръстюка“ (Паскал), но и никога няма да умре? Човекът и със съзнанието, и с разума си, естествено, знае, че всеки умира, но неговото несъзнатано (според

Фройд) или свръхсъзнатано същество е уверено в безсмъртието на личната душа. Грандиозна иллюзия за един, доказателство за Бога и истинското безсмъртие – за други!

Да се върнем на Вашия Въпрос за разпознаването на собствената болест. Само християнската религия по един удивителен начин е загрижена за „съдбата“ на човешката душа, тук и отвъд, и затова вече две хиляди години напомня на християните да опознаят по-добре самите себе си (което е изисквала и древногръцката философия), защото така ще разпознаят и своята болест, която, искали или не искали – е грехът. Варно е, че човек е „естествено“ смъртно същество, но може да умре, пак от естествена смърт, в дълбока старост. Нали и много праведници и милостиви хора, както и онези, които са живе-

ели просто, на чист въздух, ядели са здравословна храна, по раждане не са били склонни към свади и осъждане, никога не са пушили или пили алкохол, раждали са деца, обработвали са земята и са гледали добитък, обичайки всички искрено – не са доживели дълбока старост и са умирали леко в съня си, без болки, или вълно съзнание, без страх?! Когато днес чуем, че някъде по света (не само в християнския свят) някой е умрял по описание по-горе начин, ние почти не вярваме. Естествено, трудно е да вярваме, защото самите ние, както и нашето по-близко или по-далечно обкръжение вече не живеем така, както са живели такива хора в миналото; напротив, нашият телесен и душевен живот е станал дълбоко противоестествен, както и богопротивен. Тогава имали някаква надежда, някакъв реален изход от злия лабиринт на съвременния живот? Не виждам друг изход от омагьосания кръг на съвременния живот-неживот (в който все по-малко има истински възторг, възхновение, идеи, с една дума, творчество) освен единствения изход, съдържащ се във вашия въпрос: да разпознаем своята болест. Днес, както никога преди, отделният човек и народът, християни и нехристияни, будистът и мюсюлманинът, агностикът и атеистът сме свързани, близки един на друг, зависими един от друг. Всички сме

в страшен гърч, разкъсвани между това да излезем от собствената си егоистична крепост („обградена крепост”, както веднъж нарече Европа Александър Солженицин) и да подадем ръка за помощ на Другия, или да обявим близкото бъдеще на човечеството за „войната на цивилизациите” или „войната на религиите”, подготвяйки така скорошен апокалипсис.

Нима на човек му е толкова трудно, или гори невъзможно, да се запита: как и защо съм получил язва на стомаха, инфаркт, рак или гори някоя по-лека болест, която все пак не минава за три дни? Защо вече не мога да носям присъствието на жена си (или мъжа си), за която (когото) съм се оженил (омъжил) по любов и с която (когото) имам деца? Защо съм станал зависим от таблетките, алкохолик, наркоман? Защо моят народ, в който съм роден и който обичам, е трябвало да загуби войната? Откъде толкова крадци, убийци и самоубийци в моя народ, откъде толкова лоши политици? Внимателният отговор на тези въпроси, с който всеки би се съгласил, ще бъде следният: поради някои грешки (ще спрем до тази дума, защото още не сме стигнали до грешка!) се случва цялото това зло! Получил съм язва, защото прекалено съм се гневил (върши, на работното място и кой знае още къде), или защото съм ял

и пил неумерено. Не можа вече да понасям жена си (или мъжа си), защото сам съм си създал погрешна представа за няя (него). Народът губи войната поради погрешно водена политика от неговите политици, поради прекалената им гордост и надценяване на себе си и на своя народ, или пък в справедлива защита от по-силен противник (битката при Косово през 1389 г., а по-късно през първия етап на Първата световна война).

С малко по-развита християнска вяра и християнско съзнание у народа (по-конкретно у православния народ) откриването на грешките в постъпките на отделния човек (и на цял народ), които се е разболял, естествено Боги до разпознаването на греха, за които днес, навсякъде, и на Запад, и у нас, така упорито и неразумно избягват да говорят. Нима Бог иска човекът, които е разпознал своя грех, да стане мъчител на самия себе си и съвсем да изгуби и малкото само-

чувствмие (за съжаление, често лъжливо), което євва е придобил? Такъв лош, а понякога и трагичен изход (самоубийство) от разпознаването на своята вина (грях) се случва винаги, когато виновният („а всички ние сме виновни за всичко”, незабравимите суми на Достоевски) не знае къде да отиде със своята вина. Покаянието е Божи гар за човека, но той трябва преди това да види поглед, може би за пръв път по нов начин – към небето.

Ще завърша с сумите на Великия Блез Паскал: „За нас не само е справедливо, но и полезно това, че Бог е отчасти

скрит и отчасти открит, защото за човека е също толкова опасно да (по)знае Бога, а да не (по)знае своята собствена беда, колкото е опасно да (по)знае своята беда, а да не (по)знае Бога”.

ОБЯСНЕТЕ ТЕЗАТА ЗА СЪЩЕСТВУВАНЕТО НА ЕЗИЧЕСКОТО, СТАРОЗАВЕТНОТО И НОВОЗАВЕТНОТО В ЧОВЕКА, И ДАЛИ ПЪТЬТА НА ЧОВЕКА КЪМ БОГА ПРЕМИНАВА ПРЕЗ ТРИТЕ ФАЗИ?

Хипотезата за постоянно присъствието и взаимното активно проникване и влияние на езическия, старозаветния и новозаветния човек в нашия несъзнаван и съзнаван душевно-духовен живот по-подробно съм обяснил в моята книга Психологическото и религиозното битие на човека. До споменатата хипотеза, като психиатър и християнски психотерапевт, съм стигнал благодарение на дългогодишни наблюдения върху поведението на здрави и болни хора от моето по-близко и по-далечно обкръжение. Споделям мнението на видни световни антропологии, които твърдят, че човекът е сложно телесно-душевно-духовно същество, наследявашо не само телесните, но и много душевни особености (позитивни и негативни) на своите предци, приемам и мнението на учениците, че *homo sapiens* е на най-малко

сто хиляди години. Моята теза също така е плод на наблюдението, не без учуване, на поведението на днешния човек, в края на XX век, което до голяма степен напомня т. нар. примитивно магическо-мистично поведение (participation mystique), типично за политеистичните и езическите народи от праисторическата и историческата епоха. Така стигнах до извода, че този езическо-политеистичен пласт винаги присъства в нашата невидима, безкрайно сложна и широка душа. Не отричам и многото позитивни особености на този далечен предшественик на всеки от нас – прослава на живота и неговия Творец, желание за живот и продължаване на рода, чувствително отношение към природата, дионисово прославяне на човешките нагони и празнуване на плодовете на

природата. Не мога обаче да пренебрежна и многото негативни особености на този „естествен човек“ в нас: агресивно упражняване на правото на по-силния, омраза и немилосърдие в междучовешките отношения, супровост и отмъстителност (кръвното отмъщение при няколко поколения), осакатяване и убийство на война в продължение на хиляди и хиляди години, сляпа завист и ревност, обожествяване на мъртви предмети, животни, духовете на предците (томемизъм, фетишизъм), с една дума, широко разпространено идолопоклонство. Кои би могъл да отрече, че тези споменати (и неспоменати) особености на политеистично-езическия човек в нас не присъстват в изобилие и във века на удивителните открития на науката и техниката!

И Въпреки привидната (а понякога и гейстителна) анархия, която периодично завладява живота на отделни хора, народи и цялото човечество (особено по време на войни и гражданска войни), Божието Откровение на Моисей на Синай преди повече от три хиляди години Вероятно е било знак за най-голямата революция в човешката душа и дух, с което е започнала нова ера в историческото развитие на човека и човечеството – монотеизъмът. Установяването на нравствения Закон и внасянето на правдата в досегашното робско отношение на човека към природата и природните божества е означавало и начало на нравственото разсъждение, предвестник на милосърдието и любовта.

Старият Завет, Мусеевото Пемо- книжие, Книгите на израилските пророци и след това особено Книгата на Йоав, Песен на песните, Книга на Еклисиаста или Проповедника, Притчи Соломонови, както и незаменимите Давидови псалми, са Вечният Завет на Бога с човека, не без множеството останъци от психическото и физическото минало, домусеевата супрост, гневливост и отмъстителност на езическите богове, които все още силно присъстват и в явяването на единия Бог на избрания народ Израил Яхве. Не бих се спирал подробно на онези места в Стария Завет, които посочват останъците или живота присъствие на политеистично-езически архаичен психичен седимент и в душата на

старозаветния човек, а бих посочил само няколко места, ясно показващи не само че е настъпило ново Време за човека и неговата бъдеща история, но и ясно предвешаващи и третата епоха в развитието на човека и неговото отношение към Бога, новозаветното Време на Иисус Христос (тук няма да се занимавам с подобните предсказания на други древни религии на човечеството, особено в Китай в Индия и в Южноамериканските древни култури).

Противоположно на хилядолетното робско отношение на човека към Твореца на свeta, Които е трябвало да бъде умилостивян с човешки жертви (мъжките първородни в семейството или невинни девойки), които още от времената на Авраам и Исаак са заменени с животински, в Книга на пророк Осия (6:6), един от малките еврейски пророци от VIII в. пр. Хр., пророческият и богоозарен Осия, казва: „Заштото Аз искам милост, а не жертвa, и богопознание повече, нежели всесъжението”, предсказвайки така Христовите думи, отправени към апостолите в Евангелие от Матей (9:13). В Притчи Соломонови четем подобно новозаветно послание: „Да се върши правда и със е по-приятно на Господа от жертвите”. У пророк Йеремия (31:29-30) четем и тези вълнуващи изречения: „И тогава не ще казват вече: „бащите ядоха кисело грозде, а зъбите на децата

скоминясаха”, но всеки ще умира поради своето собствено беззаконие; които яде кисело грозде, нему ще скоминясат зъбите”, и у пророк Йезекиил: „Душа, която съгрешава, ще умре; син не ще понесе вината на баща, и баща не ще понесе вината на син, правдата на праведния при него си и остава, и беззаконието на беззаконния при него си и остава” (18:20) (това е било величествено предсказание за възможността за снемане на вината от децата заради прегрешенията на техните родители).

Никъде не съм срещал по-потресаваш, по-дълбок и истинен израз на универсалното Божие послание към Моисей в Десетте Божии заповеди, изписани на Моисеевите Скрижали (въпреки че все още става дума за старозаветния човек или старозаветния психичен пласт в душата на всеки човек), отколкото в един еврейски мидраш (сборник от тълкувания на Библията от равини), в който се казва: „На територията на Синай са присъствали всички народи на свeta (70 е числото на пълнотата). И когато Бог е изговарял заповедите, всеки народ е чул това на своя език. Когато Бог завършил Прогласа към декалога, всички народи тръгнали към своите страни по свeta, останал само израилският народ, с който Яхве сключил завет. Но всеки народ носи в сърцето и съвест-

ма си Божиите думи на закона" (курсив В. Й.).

Накрая какво да кажем за новозаветния, Христовия човек заедно със старозаветния и езическия във всички нас? Св. Йоан Златоуст казва, че Старият Завет се е изпълнил в Новия; затова единствено тръгвайки от Новия Завет, можем да познаем „истината“ или смисъла на Стария Завет. Всеки човек, който внимателно е чел новозаветното евангелско послание на Христос, е трябвало да забележи максималистичните изисквания,

които Господ Иисус Христос поставя пред всеки човек, сред тях и тези, най-трудните: обичай всички хора, обичай враговете си, прощавай на всеки, който те е обидил, търпеливо понасяй неправдата и страданието (независимо от кого извърши това страдание, физическо или психическо), жертвай се за другия без ропот и въздишки, раздавай се на всеки човек! Нима за бедния, паднал човек е възможно да изпълни всичко това? На такива и подобни въпроси обикновено отговаряме със следните думи: 1. Бог знае какво иска от человека,

2. Християнските светии (а и не само светиите) са изпълнявали „невъзможните” Христови изисквания, 3. Човек е трябвало веднъж в своята история да получи такова Божие послание – това послание е получил най-пълно чрез Богочовека Иисус Христос, изисква от човека доживотен, но възможен поговор и 4. Божието съвършенство, кое то Иисус Христос изисква от нас, се осъществява и след смъртта, в „еоните на еоните”. За това толкова важно християнско разбиране убедително саписали Климент Александрийски и Ориген, св. Григорий Богослов, св. Максим Изповедник, св. Григорий Нисийски, след това Достоевски, Николай Бердяев и Сергей Булгаков; а в нашата сръбска православна среда за това еписала Исидора Секулич, за това е говорил и патриарх Павле. Тези християнски светци и значими писатели и духовници, когато визионерски са виждали непрестанното усъвършенстване на човека спрямо все пак непостижимото Божие съвършенство, във времето-навремето на отвъдния живот – въпреки че началото на усъвършенстването на човека, неговото съзнателно и доброволно приемане на Спасителя Христос, трябва да започне още тук, на земята – са могли да се позоват (и някои са се позовавали) на известните Христови думи от Евангелие от Йоан (14:2): „В дома на Отца Ми има много жилища”.

Бих искал да цитирам още един вълнуващ пасаж от Йоан Златоуст за пътя на новозаветния човек, който по мое мнение носи същата мистична дълбочина, каквато е можел да има (или е имал) онзи еврейски мидраш. Ето и мистичното преживяване на св. Йоан Златоуст, оказало огромно влияние върху цялата сегашна и бъдеща история на човешкия род: „Христово то разпятие е било за всички народи очистване на човешката природа и принесло полза на всички хора... Него вата кръв капела на земята и очистила всичките ѝ нечистоти... Така Христос очистил цялата земя и преобразил всяко място в молитвено място”.

На другата част от въпроса: дали пътят на човека към Бога задължително преминава през всичките фази на филогенетичното и онтогенетичното (духовно) развитие: езическа, ста розаветна и новозаветна, смею бих отговорил, че човек преминава и през трите фази на развитие, с изключение на някои редки примери на християнски светци, които като се избрали от Бога още като деца или съвсем млади хора да станат и останат Христови воини, следователно само новозаветни свидетели на Иисус Христос. Все пак споменатото преминаване през тези етапи не е необходимо, а само възможно и желателно.

Между християнските богослови и фи-

лософи и преди е имало такива тълкуватели на апостол Павел, които делят личната история на всеки християнин на следните стадии: „преди закона, по закона и в Христос“. В първата фаза, според това тълкуване, са падналите деца на Авраам, лишенни и от разбиране, и от любов към истинския порядък на добрията дела. Във втората фаза Бог дава на човека чрез вътрешно просветление на ума и чрез посланието на Божиите пратеници и Вестителите познание за истинския ред на добрията дела и за специфичните дела, които трябва да извърши или да избягва. В третата фаза човек бива изпълнен със спасителната Христова сила и сара на Светия Дух и това го подтиква да обича Бога и да бъде въплътен в Христос като жив член на Неговото Тяло. Смятам, че първата фаза на „живот преди закона“ може да се смята за езическо-политеистична фаза в развитието на човека и човечеството и тя се характеризира с многобожеско-езическа религия, с господство на агресивния нагон, съответно на биологичното право на по-силния и на хедонистич-

ния „принцип на удоволствието“, а в сексуалната сфера преобладават инцестът и полигамията. Съвременната дълбинна психология и педагогика намират в малкото дете, преди тръгването на училище, много или всички споменати черти на езическия живот на народите „преди закона“.

Втората фаза, „по закона“, би съответствала на пробуждането на ста-розаветния човек в готова до сътворение човек „преди закона“, законовата фаза на живот, започната от времето на Моисей и Божиите Скрижали, приеми на Синай. Ако следим развитието на младия човек от неговото тръгване на училище, следователно от седмата година на живота, ще забележим постепенно коригиране на принципите

на поведение на детето до седмата година, съответно постепенно усвояване на законовите норми на поведение, които се учат най-добре в семейството, в училището и в религиозното обучение (това според френския психолог Жан Пиаже е „конкретно-оперативна степен“).

Третата фаза, на човека „в Христос“, е развитието на новозаветния човек, роден и запазван от Божията благогодат и дара на Светия Дух. До тази последна, възвишена фаза на любовта човек достига чрез дълъг процес на обожение (theosis), по-рядко чрез внезапно и трайно обръщане, тоест чрез пряко Божие посредничество.

Струва ми се, че сега по-лесно ще разберете защо говоря за преминаването на човека през всичките три фази на развитие, от дете до старец, от езическия през старозаветния до новозаветния човек. Между другото, важно е да изтъкнем следния печален факт. Макар да смятам, че Всеки днешен човек (в края на XX век) носи в своето явно и скрито същество и езическия, и старозаветния, и новозаветния човек (усвояйки с Вяра и онзи споменат еврейски мидраш, и онова мистично озарение на св. Йоан Златоуст), това не значи и необходимо развитие, тоест трансформиране на езическия човек в старозаветен, а той – в новозаве-

тен. Въпреки че съм твърдо убеден, че Бог във всеки човек е насадил корена на развитието (К. Г. Юнг е нарекъл това спонтанно, естествено развитие на човека „индивидуационен процес“), по много субективни и обективни причини човек изобщо не стига до това развитие или трайно спира в една от фазите на споменатата трансформация (тогава неврозата вече не е шанс или предизвикателство за човека, а негов постоянен затвор). Така можем по-добре да разберем и Барнс и неговото тълкуване на апостол Павел (въпреки че не трябва да се съгласяваме с него във всичко), когато той говори не за развитие, а за трайни състояния в личния живот на човека: „Авраамовите деца, лишиeni и от разбиране, и от любов“, по закон са християни и хора „в Христос“.

Такова тълкуване на апостол Павел ми изглежда пессимистично, защото на богословия или философа, разсъждаващ по тези въпроси, по необходимост се напроправя идеята за предопределение – съответно вярата в съществуването на „прадорителския гръх“ именно по същия начин (пессимистичен и дeterminистичен), по който е вярвал бившият манихей Августин. Както е известно, радикализът на Августин по този въпрос е предизвикал спасителна полемика между него и Пелагий, при което и единият, и другият, като го-

леми християнски мислители, (по мое скромно мнение) са се отклонили в гве непозволени крайности: Пелагий в прекалено изтъкване на свободната воля на човека и неговата сила (процесът на „възгоряване“ на човека, от Пелагий до Юнг, е драматичен и изпълнен с опасни подхълзвания), а Августин, в прекалено изтъкване на „прадорителския грех“ и абсолютната немощ на човека да направи без Бога, от себе си, каквото и да било добро за своето спасение. Колко скрити опасности само заплашват човека, ако се съгласи докрай с Пелагий или Августин! В първия случай опасността е забележима за всяко по- внимателно око, особено от началото на ХХ век: луциферската гордост на съвременния човек, заплашваща да унищожи планетата чрез техническите открытия, завършва с отдавнаните предвиждания на Достоевски за човекобожеството. В случай че изцяло се доверим на Августин (тази примка не е избегнала нито римокатолическата, нито проместантската църква), повтаряйки след него, че човек е лош от корена си, че неговите навици и похоти са непоправими и че сам по себе си, без Бога, може да прави само зло на себе си и на другите – сме изложени на онзи вид антропологичен скептицизъм и пессимизъм, към които дос苔убедително са се придържали много

психоаналитици (най-убедително Зигмунд Фройд, Мелани Клейн и останалите от тези школи), но и известни философи и писатели през XIX и XX век (Шопенгауер, Едуард фон Хартман, Сартър, Камю, Чоран и други). Няма да навлизам по-дълбоко в оправданата забележка, че прекаленото изтъкване на зависимостта на човека от Бога от страна на Августин е ускорило устновяването на зависимостта на човека от църквата (на първо място църквата като институция), както и това, че е приемливо свързването на Августиновия пессимизъм, когато става дума за вродената човешка природа, с опустошаването на Европа, Италия и Рим от страна на Варварските племена на западните готи с техния вожд Аларих.

От гвете споменати опасности – на надценяването и на подценяването на човешките сили – най-добре ни пази според мен онзи православен път, който ни учи: 1. Да опознаем дълбочината на своите грехове – онази част от езическото същество в нас, което иска непрестанно да задоволяваме агресивните, сексуалните и всички егоистични желания и прищевки; 2. Искрено да се покаем за тях и така постепенно да започнем да променяме своя живот; 3. Да разпознаем фарисея в себе си – онази част от старозаветното същество в нас, която, и когато

прави добро, го прави „според закона“, значи, по задължение, по дълг и по принуда, поради страх от последиците и

4. Непрестанно да се молим на Бог да ни удостои с Христовото присъствие (на новозаветния човек), чието присъствие ще познаем по любовта и радостта на Възкръсналия Господ, с които отмогава ще поздравяваме хората – maka, както св. Серафим Саровски е поздравявал своите посетители: Христос Въскресе, радост моя!

Превод от сръбски **Таня Филева**

Из подготвената за печат от издателство „Омофор“ книга „120 Въпроса и отговора из християнската психотерапевтична практика“

Маргарита Друмева
Владимир Добрев

ЧЕРВЕНИТЕ ЯЙЦА на ВЕЛИКДЕН

Днес традицията да се сборим с яйца след църковната служба на Великден е запазил мястото си в честването на празника, но само като външни действия, докато значението им е забравено. Всички български традиционни обредни действия на Великден, и по-специално боядисването на яйца и сборването с тях, носят семантична (знакова) натовареност и символика. Защо се боядисват в червено яйцата на Великден и каква е символиката на сборването с яйца?

Великден е християнски празник, на който се чества Възкресението на Христос. В обредната практика обаче са запазени по-стари вярвания от езическите времена, свързани с Възкресението на природата. Точно този елемент „сроява“ християнския празник с езическото Възприятие за преход към пролетта и лятото, в който природата циклично се преражда.

Има няколко популярни легенди защо яйцата са червени и шарени. Те са свързани с Кръстната смърт и Възкресението на Господа, или с Божията майка и св. Мария Магдалена. Една римска легенда разказва, че преди да се роди император Тиберий, майка му Ливия гадаела с кокош яйце, от което се измътило петле с необичайно голям гребен. Това означавало, че нейният син ще достигне най-високи почести в империята. Римляните имат и друго предсказание с яйце – то било на червени точки и предсвещвало раждането на император Марк Аврелий.

Според една легенда Дева Мария се опитала да покупи плачите на Иисус с кошница яйца, за да не бъдат жестоки с него. Тя се разплакала, една сълза паднала върху яйцата и те се обагрили в чудни цветове.

Самият Христос, разпънат на Кръста, бил замерван с яйца. Когато докосвали Тялото му, те се превръщали в здрави обагрени в червено яйца.

Когато разпънали Христос на Кръста, една кокошка дошла и снесла под него яйце. Стичайки се върху яйцето, кръвта му го обагрила в червено. За-

това и първото яйце се боядисва в червено.

Според друга легенда в деня на Възкресението на Христос една жена вървяла по стръмна пътека с кошница яйца в ръцете. Срещнала я друга жена и се заговорили; първата казала: „Чу ли, Христос възкръсна“? Втората не повярвала и за да я убеди, жената с кошницата нарекла: „Ако е истина, яйцата ще станат червени“. Когато погледнали, яйцата наистина станали червени.

Св. Мария Магдалена тръгнала по света да разнася истината за Възкресението. Когато стигнала в Рим, нямала нищо друго за дар на императора, освен едно сварено яйце. Тибериий го приел, но се присмял на сумите ѝ: Христос не може да възкръсне, както бялото яйце не може да стане червено. На секундата това в ръката му поруменяло.

Когато св. Мария Магдалена отишla в гробницата, за да помаже тялото на Иисус с благовонни масла, каквато е била древнолодейската традиция, яйцата, които носела за обяд, светнинали във всички цветове на дъгата. С тези разкази хората обясняват боядисването на червени яйца на този ден.

Традиционно честване на Великден в България

Рано сутринта на Велики четвъртък стопаните дебнат кокошките и първото снесено за деня яйце е и първото, което боядисват – задължително в червено. С него бабата натрива бузките на децата и лицата на момичета и булките в дома, които благославя с думите: „Да си бял(а) и червен(а) като червено яйце“. Това се прави за здраве и да са предпазени от магии, уроци и зли сили.

На този ден, още преди да изгрее слънцето, жените слагат две червени яйца в симо, постлано с ален плат, и го поставят на източно изложение, за да ги „види“ Слънцето като изгрее. После го слагат пред иконата – да пази дома, и то стои там до следващия Великден. Някъде поставят яйцето в раклата при чеиза на момичето. Когато завали градушка, изнасят яйцето на вън в двора, за да спре градушката. Ако някой се разболее, яйцето е използвано като цар. В края на годината счупват яйцето и гадаят по него. Ако е изсъхнало и не се е развалило, всички в къщата ще са здрави – хората и животните, а уро-

жаят ще е добър. Ако яйцето е развалено и почерняло, означава, че предстоят нещастия, болест, гори смърт. Народът обаче твърдо е вярвал, че това яйце, снесено точно на Велики четвъртък, няма как да се развали! После пускат яйцето от иконата в реката или го заравят в градината.

Броят на боядисаните яйца обикновено отговаря на броя на членовете на семейството. За оцветителни използват естествени багрила – отвари от билки, ядки и гр. Приготвя се и отделна кошничка за кумовете. Яйце се дарява на всеки гост, прекрачил прага на къщата. Особен смисъл имат тъй наречените писани яйца, наричани още шарени перашки. Те не са предназначени за ядене, а се подаряват на особено близки и обичани хора и се пазят като скъп спомен. За допълнителна украса се използват отпечатъците на листенца от магданоз или фигурики, нарисувани с восък. В манасти-

рите се е практикувал друг начин за украса – с помощта на миниаморни ножчета монасите резбари извайвали върху черупката съжети от Евангелието или чудни орнаменти, заимствани от църковните книги.

Обичаят е яйцата да се боядисват на Велики четвъртък. Първо се преброяват – някъде броят им достига до 500-600 (по това време на годината кокошките снасят много яйца), за-

щото се ядат чак до Спасовден, т. е. 40 дни. После се измиват и стипцовават – с Вода и пепел, за да не останат петна. Най-напред се боядисват червените, после и другите в различни цветове. Боядисването е само през деня – на светло, и обезателно в собствената къща на жената, която има това задължение. В някои райони – например в Северозападна България, гори има практика яйцата да

се боядисват тайно, за да не бъдат урочасани от лоши очи.

Обичаят да се боядисват яйца в нашите земи е заимстван от славяните през втората половина на V и началото на VI в. В Западна България шарените яйца се наричат „перашки“ – счита се, че името идва от праславянската дума „пер“ със значение „бия, удрям; бие град, удря гръм“, и от името Перун – славянският бог на гръмотевичите, чийто ден е четвъртък. Оттук и наследената традиция да се боядисват яйцата в четвъртък.

Трапезата на този ден е богата – обредни хлябове с различни шарки (боговица), различни ястия с агнешко, козунак и най-вече червени яйца. Три са основните хранителни елементи, свързани с празника – Великденското яйце, хлябовете и печеното агне. В България жените месят обредни хлябове, в които се слагат яйца. В България козунакът е дошъл в периода 1915–1920 г. Дотогава за празника са се месили хлябове, наричани колак, пармак, кравай.

На Великден всички семейства се събират в черковния двор или на някоя поляна, специално определена за съборове и общи трапези. Фамилиите си имат точно определено място, където постилат шарените си черги. В

специален месал всяка стопанка носи от Великденския хляб, боядисаните яйца, част от печеното агне и „куклите“ за децата – това са малки хлебчета, наречени „Великденски кукили“, за момченцата – човче, а за момиченцата – гълъб, символ на Светия Дух.

Великденските яйца се носят на църковната служба. И когато свещеникът каже „Христос Воскресе!“, хората излизат от храма и се съборват с яйцата. Отговаряването от поста става именно с Великденско яйце. Вярва се, че този, на когото яйцето се окаже най-здраво (борец, борак, кълцок, къзач) ще е здрав през годината. Търсенето на най-здравото яйце е сред най-неотменимите традиции. Черупките от счупените яйца се залепват с място на горния прах на вратите, за да не влезе зло вън.

Яйцето в древните митологии и религии преди християнството. Космическото яйце.

Индуистката, египетската, китайската и гръцката, финикийската, японската и др. митологии имат учаудващо сходни традиции относно възприемането и символиката на яйцето. Според легендите Вселената произлиза от Космическото яйце, което съдържа всичко съществуващо и всички потенциални възможности в ограниченното пространство на черупката си, символизирайки тайната на живота, сътворението и възкресението. Космическото яйце, зародиши на Вселената, внезапно се

взривява и от него се ражда всичко съществуващо.

В Китай яйцето е символ на цялостност, жълтъкът означава небето, от което произлиза Слънцето, а белтъкът ражда Земята. При сътворението на света Космическото яйце се счупва и неговите две половинки образуват земята и небето. „Златното яйце“ символизира слънцето. В древноегипетската култура от Космическото златно яйце се излопва Слънцето – бог Ра. Вътрешната част на гробницата е наричана „яйце“, в която мумията влиза в отвъдния свят. В индуизма божествената птица снася Космическото яйце от изначалните Боги. Брахма изскуча от златното яйце, а вътре му половинки образуват Небето и Земята. В яйцето същест-

Виждат в зародишен вид континентите и моретата, планетите и частите на Вселената, и божествете, и демоните, и човечеството.

Народите на Океания смятат, че първият човек се е излоил от птиче яйце. В шумеро-семитската митология Космическото яйце осъществява сътворението на свeta. То съдържа всички цифри и букви от азбуката, показвайки, че всичко, което може да бъде номерирано или назовано, цялата човешка мъдрост се съдържа в яйцето. В будизма черупката на яйцето символизира духовната ограниченност и невежеството. Да бъде пробита и счупена, означава второ раждане и постигане на просветление, да се преодолее времето и пространството.

Траките боготворят яйцето като едно от проявленията на богинята

Майка. Те са вярвали, че наред с птицата, и яйцето е едно от проявленията на богинята Майка. Те украсяват с линии и орнаменти фигурките и изображенията на древната богиня. Подобни декорации се използват от незапомнени времена до днес в някои краища на България при изписването на яйцата. Траките някога прогнозирали времето, „печейки“ яйца на скала.

В гръцкия орфизъм яйцето е тайната на живота, творение, възкресение. Възникването на свeta от праяйцето е известно от орфическия мит за творението, от полинезийски, японски, перуански, индийски, финикийски, кумайски, финландски и славянски митове за първоначалото. Съответно много герои не са били родени, а са се излоили от яйца.

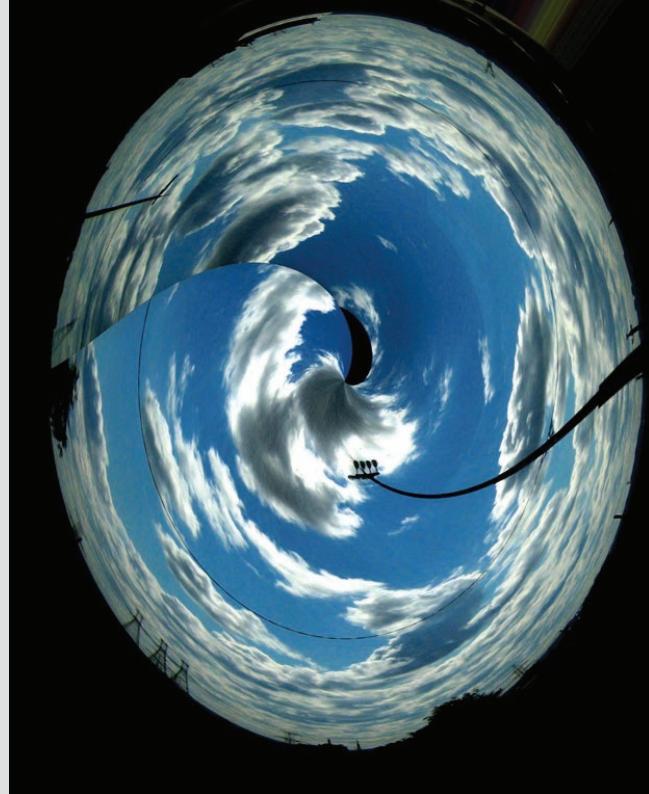
Потенциално заключената в яйцето способност да ражда нов живот се

асоциира с жизнената енергия, Вследствие на което яйцето играе видна роля в захарството и култовете за плодородие. Яйцето се е използвало и в погребалните обреди като храна, укрепваща покойника по неговия път в отвъдния свят.

Много символно обусловени обичаи имат за предмет яйцето, както например пролетния символ – Великденското яйце като знак на пролет, събуджащото се плодородие и аналогията на споменатото Възкресение от мъртвите. Сълнцето и Луната също често се асоциират със златно и сребърно небесни яйца. Като образна аллегория на цялостност, затворена в черупката, яйцето олицетворява планираното предварително сътворение.

През средните векове яйцето символизира четирите елемента на ми-розданието: черупката олицетворява земята, ципата – въздуха, белтъка – водата, жълтъка – огъня. В митологията животът и смъртта са винаги свързани, затова яйцето става символ не само на живота, но и на смъртта.

Яйцето присъства в обредната система навсякъде по света, при всички народи. Римляните, галите, персите и китайците боядисват и разменят яйца при настъпването на пролетта, в чест на обновяването на природата след края на дългата и студена

зима. Според тях яйцето има магически сили – то се заражава в основите на къщата, за да предпазва няя и нейните обитатели от зли сили; бременноните римлянки с него гадаят пола на бъдещето си дете, булката настъпва яйце преди да прекрачи прага на новия си дом и т.н. Въобще яйцето е било необходимо при много обреди през езическите времена.

Яйцето в българската митология

В българския фолклор също има следи от космогонични представи, свързани с яйцето. В старинни детски песнички, изпълнявани в началото на пролетта, сълнцето се означава като божествено яйце: „Сълнце ле, сълнце ле, Богово яйце, човекът е пиленце от теб измътено, на света показа-

но“. В друг подобен текст се казва, че Времето е кокошка, а звездите са яйца, снесени от нея. Земята също се сравнява с яйце, червено и шарено: „Земята е яичице, животът е пиленце, снесено от яичице“. Запазени са и гатанки, които представят звездите като „небесни“ яйца, например: „Пълно съто с яйца, на средата патица. Що е то? (Небето със звездите и месеца)“. Или: Един кон из яйца ходи, а ни едно яйце не строши (Месецът и звездите). Друга любопитна гатанка представя яйцето като къща – още един символичен образ на Вселената: „Зид зидосано, Вар Варосано, нийде гунка няма“.

Известна е българската приказка за един баща, който излял за децата си дървено яйце и го боядисал с червена пръст. През нощта на сън му се явил един белобрад старец – ягод Великден, и го предупредил, че на другия ден в къщата му ще доиде злият магьосник, за да вземе и свете му дечица. „Но ти не се бой, рекъл ядото – дръж червеното яйце в ръката си!“ На другия ден бащата превърнала магьосника в малък черен бръмбар с помощта на яйцето, което заблестяло като слънчице. Хората разбили каминарите и освободили Сънцето и Богата. Дърветата се раззеленили, птиците и животните се завърнали по родните си места и Земята въз-

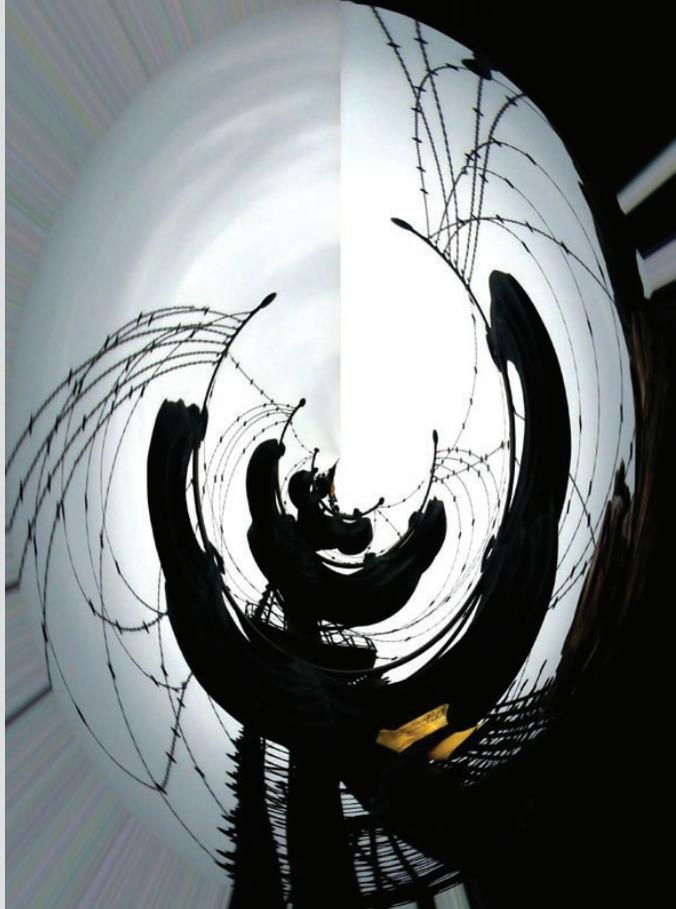
кръснала за нов живот. Оттогава хората празнуват Великден. Боядисват червени яйца и празнуват Възкръслалата природа. В народните Вярвания яйцето се осмисля като символ на жизненото начало, на обновителните процеси в природата, на прераждането и възкръсването за нов живот. Затова в началото се боядисват червените яйца, които имат целебна и предпазна магическа сила.

Рефлексии от същия мит съдържат и поверието за съзвездието Квачка (Власци). Според преданието Господ спасил от помона кокошката с пиленцата на една вдовица, като ги превърнал в звезди. В периода от Гергьовден до летния Тодоровден (или летния Вартоломей), когато „Сънцето се обръща към зима“, съзвездието не се вижда на небето. Това е така, защото небесната квачка се е скрила, за да излюпи своите пиленца. Съществува определена съмантична връзка между поверията за космическата птица и народния култ към св. Тодор, чийто календарен празник поставя началото на пролетно-летния сезон. Традицията забранява през цялата Тодорова неделя да се насаждат яйца. Вярва се, че от такива яйца се излюпват пилета каракончовци, които ако прехвъркнат над човека, той умира и душата му става Вампир или караконджул.

Според народната Вяра яйцето крие необикновена магическа сила – то предпазва от зли демонични сили. С него се правят и развалят магии. При посрещане на булката в новия дом, свекървата пуска през пазвата ѝ яйце, за да е плодовити. Същото обредно действие се извършва от кумата, когато разбулва младоженката при първото ѝ отиване за Вода. При първото къпане на новороденото бебата поставя във водата яйце, за да бъде по-здраво и предпазено от зли духове (нави). При смърт на мястото, където е умрял човекът, се чупи яйце, за да не умре друг и за да не се връща душата на покойника. Възрастни жени заравят в гробовете варени яйца, за да не се превърнат мъртвите във вампири. Магьосниците заравят яйца под прага на къщата или край огнището, хвърлят развалени яйца в градините и кошарите, за да причинят злини и болести.

Яйца се даряват задължително и на лазарките, за да не вали градушка през лятото. Вярва се, че яйцата на някои птици притежават магическа сила. Яйцата на орела и лястовицата не се пинат, защото ще вали градушка или родителите на извършителя ще починат. С яйцата на щъркел или авлига се правят магии за любов и забременяване.

Някои специалисти считат, че тра-

дицията да се ядат варени яйца е съвсем pragматична – храната се запазва по-дълго време, помага на организма, поизтощен след зимата и поста, да възстанови бързо жизнеността си. Така се раждат и състезанията с варени яйца – децата и възрастните се „борят“ с тях, а чието яйце излезе бияч, негови са и късметът, и здравето. В Пиринско момците се надхвърлят с печени в жараба яйца. Другаде ергени и моми се задяват, търкаляйки перашки по поляните, с което помагат за плодородието на земята. Способът за полагане на рисунък с „писалка“, оцветен пчелен восък и други багрила е типичен за локалните традиции в Ихтиман, Етрополе и Бомбъград, както и за някои села от Софийско и Търговищко.

Евреите и червените яйца

Еврейският празник Пасха се празнува по време на първия в еврейската лунна година месец нисан и бележи Божието избавление на еврейския народ от 300-годишното робство в Египет, неговото извеждане оттам под водителството на Мойсей.

Историята на еврейския народ също познава символа на яйцето. Когато евреите избягали от Египет, те взели със себе си яйца за храна. Те били удобни за носене и сварени имали дълъг срок на годност. Евреите ги печали на пепел през нощта. Затова през първата нощ на еврейската Пасха в седар-чинията винаги има твърдо сварено или печено яйце. Печеното яйце символизира безкрайния цикъл на живота, на потомството и неговото продължение. Яйцата били включвани в приносите и жертвите, предлагани в храма в Йерусалим. Евреите винаги слагат яйца на саббат, при раждане или смърт, при всички важни моменти от живота, разглеждан като цикъл. Особено важно място им е отреждано при погребения, когато те образно са представили смъртта и гроба. На погребения яйцето винаги е биловарено или печено, като по този начин е символизирало гробницата,

липсата на живот, който няма как да бъде обновен, тъй като в рамките на черупката е мъртъв*. Затова яйцето трябва да се счупи.

Събитията, свързани с Христовото Възкресение, са станали в дните около еврейския празник Пасха. Затова от самото начало честването на Великден е свързано с еврейската Пасха. На трапезата по време на Пасхата яйцето символизира жертвата, а горчивите хани – робоските мъки.

* Монахиня Йоана, „Какво символизират червени те яйца?“, dveri.bg

Християнството и старите традиции

С разпространението на християнската вяра във все повече нови територии възникват и различни идеи за това, как тя да се отнася към местните обичаи и традиции. Според някои християните трябва изцяло да изоставят своите културни традиции, докато според други християнството трябва да съхранява местните обичаи, но като им придае нов, християнски смисъл. Така символиката на пролетния празник Великден започва

да се свързва с Възкресението на Иисус Христос. Яйцето символизира вече не прeraждането на природата, а на човека. Като християнски религиозен символ яйцето първоначално олицетворява гробницата на Христос и отместения камък. Според Православната църква червеният цвят се свързва с Христовата кръв и кръстните мъки на Спасителя, обредните хлябове са Неговото Тяло, а яйцето означава Неговото Възкресение. Яйцето, което изглежда мъртво, всъщност носи в себе си живота – символ на победата над смъртта.

Червеният цвят

Според психологията, червеният цвят е най-старият цвят, познат на човечеството. Благодарение на езикознанието знаем, че думата „червено“ е сред първите 20 думи по честотата на употреба в различните езици. Първата връзка на червения цвят е с кръвта – на убитите животни, при жертвоприношенията на животни и хора, кръвта на Иисус Христос, пролята на Кръста за ощадение на греховете.

Червеният цвят се свързва и с огъня. Червен е и „дяволът в яростта си“. В същото време червеното сърце символизира любовта. Червени са тогавите на римските сенатори и плащовете на кралете в знак на това, че са господари над живота и смъртта – червеният цвят тук е символ на царственост, сила и власт.

Червеното е и цветът на Марс – бога на войната. Първоначалният цвят на римското „кърваво знаме“ е червен, изигрането му е знак за нападение. Червеният цвят е цветът на победителите. Червеното внушава крепко здраве, енергичност, темпераментност, увереност, жажда за живот, любов, здраве и продуктивност, и в същото време – агресия, възбудка тялото като при стресова ситуация, която произвежда адреналин. Накрамко – червеният цвят се свързва най-вече с любовта, огъня и кръвта.

Във фолклора червеният цвят е изключително знаково наименование. В ритуалите на преход – сватбата и погребението, в които се преминава от едно състояние в друго, червеният цвят е особено използван. Булото в традиционната сватба е винаги огненочервено и има предпазно-репродуциращо значение – предпазва днес, за да може утре родът да се възпроизведе успешно. Ризата и роклята на невестата универсално са с бял и червен цвят. Червеното се свързва с агресията на мъжа при проливане на девствената кръв на булката, а по отношение на жената – с нечистата менструална кръв. Паралелът „женаземя“ има връзка с древното преклонение пред Великата майка, в която червеното има значение на плодовитост.

По отношение на огъня и Връзката на червеното със Слънцето, то има противоположни значения – култивираният, животодаряващият огън в семейството и природния разрушителен огън. Той изразява живия активен, действен дух.

Червените яйца на Великден

Обредът на боядисване на червени яйца и сборването с тях на Великден възниква в древността и е свързан с дохристиянските традиции. По същество той е формиран на митологична основа във Връзка с някои народни представи за яйцето като символ на непрекъснатата обновителност на жизнените процеси в природата. С течение на времето практиката за пригответяне на яйца и свързаните с няя пролетни обичаи и обреди са усвоени от християнството и включени в неговата традиция. Въпреки това първоначалният езическо характер на обичаите и на обредните практики, свързани с яйцата, се запазват дълго време функционално и семантично непроменени с изключение на формалното им преосмисляне.

В традиционната Великденска обредност червените яйца са имали две основни функции: предпазна (охраня-

телна) и продуцираща (стимулираща). Въз основа на аналогия с езическите представи за едновременното действие на предпазните и продуциращите свойства на яйцето и на червения цвят, повечето от тези практики трудно могат да бъдат различни по функция една от друга. След настъпването на християнството ролята на яйцето не се променя, различна е само символиката – от прераждане на природата, тя се свързва с Възкресението на Иисус Христос.

Яйцето е символ на живота, плодородието и очистването, на обновителните процеси в природата, на прераждането и прорастването, на

цикличността и прехода и т.н., като оплодителен символ или символ на жизнените сили и процеси. На тази основа е и Връзката на Великденските яйца с култа към Слънцето и с култа към мъртвите. Към първообраза на Великденските яйца отвеждат в частност и някои космогонични представи и Вървания в българския фолклор. Те отразяват възгледи за произхода на Вселената от яйце, за мяхното взаимно уподобяване по строеж и същност или за осмисляне на яйцето като своеобразен микромодел на Космоса.

Боядисването и орнаментирането на яйцата за Великден в миналото е задължение еднакво както на младите жени, така и на възрастните. За момите боядисването и орнаментирането на яйцата е дейност, в основата на която заляга особен вид изпитание в пряка връзка с предстоящата им женитба и се изразява от една страна като проява на умение, а от друга – като готовност за контакт им с червената боя, своеобразен предопределящ знак за предстоящото им преминаване към групата на омъжените жени. За възрастните жени досегът с червената боя се изразява с идеята да се обезпечи безпрепятственото им „преминаване“ и „съществуване“ на „онзи свят“.

Яйцето се осмисля като символ на жизненото начало. Червеното Великденско яйце е обредна храна, символ на Възкресението, които крие в себе си огромна магическа сила. Счупвайки черупката му, ние освобождаваме тази сила, а изядвайки го – я погъщаме. Яйцето се възприема като символ на Вселената и живота, представени като кръг, какъвто кръг е и вечният живот. Златният жълтък символизира божа-слънце, бялата черупка – бялата богиня, а цялото яйце – възраждането. Затова като символ яйцето е свързано с пролетта, времето на възраждането на земята след дългата студена зима. За древните земята се възражда по същия начин, както яйцето ражда живота.

Важна роля имат и ритуалните хлябове и козунаци, които са своеобразна житна жертвa в чест на възраждането – те възпроизвеждат смъртта, погребването на зърното и неговото възкръсване, израстване. Самият хляб е не само продукт, но и символ на плодородния процес. Козунакът е сладък обреден хляб, който традиционно се е приготвял само за Великден, защото символизира Тялото на Христос, така както боядисаните в червено яйца символизират кръвта му. В християнството те

символизират безсмъртието и Възкръсението на Христос.

Чукането с яйцата е метафоричен „сблъсък“ между личните светове на хората, сблъсък, в който оцелелият спечелва здраве и щастие. Идеята, че яйцето съдържа зародиша на света и живота, би могла да се съотнесе към „сборването“ с яйца – счупената черупка означава освобождаване на съзиданието и повторното раждане на света, за Възкръсването на Бога, на природата и социума. Счупването на яйцето символизира счупването на портите на ада и победата на живота над смъртта.

Някъде съществува обичай в последния ден преди началото на поста, на Сирни заговезни, да се яде бяло пече-

но или твърдо сварено яйце. То символизира „стария Адам“, чрез когото в света навлезе смъртта. Краят на поста е отмнаменуван отново с яйце – този път червено, което символизира „Новия Адам“ – Христос. Затова то е първото нещо, което се яде след края на поста*. Според народната традиция Великден отбелнязва Възкръсването на природата за нов живот, победата на пролетта над зимата. Но вече претворен в нова светлина, Великденският празник изразява най-пълно същността на християнската Вяра във Възкресението на Христос и Възкресяването на праведниците за вечен живот.

* Монахиня Йоана, „Какво символизират червени те яйца?“, dveri.bg.

„КИНЕМАТОГРАФ С ЖИВУЩИ

Маргарита Друмева

ИЗОБРАЖЕНИЯ”

100 години

БЪЛГАРСКО КИНО

„За Всеки един филм... мога да Ви разказвам истории с години.

Това бе мъчение. Това бе радост.

Това бяха Възторзи и унижения...” Васил Гендов

Преди повече от сто години, един българин заложил къща-та и имотите си, за да застане зад камерата и да за-снеме първия български игрален филм. Не са били много хората тогава, в края на 19 и началото на 20 век в България, които носели в себе си усещането за мисия, за особена роля в историята и в българското киноизкуство. Вероятно затова ги наричат „белите врани“ на българското киноизкуство във времето на pragmatizъм, изключително заредени с ентузиазъм и любов към приключенията, упорити, амбициозни, влюбени в кинематографа „с живущите изображения“, понякога по драмски наивни, особен чешит хора, които тогавашното общество поставяло редом с мечкарите по панаирите и хвърляло по тях камъни – в буквния смисъл на думата. Снимките били съ-пътствани с освирквания от страна на съbralата се тълпа, обществено-то мнение категорично осъждало

участието в това „долнопробно“ занимание, което „орезилявало“ артистите пред камерата. Въпреки това, с някаква възрожденска упоритост, първите български кинодейци вярвали в значимостта на кадрите, които оставяли на поколенията, благодарение на което ние днес знаем как е изглеждала българската столица в началото на миналия век, преди да се изсипят над нея стотиците бомби от американските и английските самолети по време на Втората световна война. Знаем как са се обличали българите тогава, къде са живеели и по какъв начин са изразявали чувствата си. Виждаме лицата на победителите и победените в Балканската война, изнурените лица на воиниците и речите на българските политически лидери. В останалите до наши дни ленти са запазени уникални кадри от сватбата на българския монарх, дъвчешите се карети, трамваи и върволици от хора по столичните улици – малките пъзелчета от голямата картина на живота, които съживяват историята.

Много са загадките, споровете, „белите петна“ около създаването на първите кинематографични български

творби. Социалистическите историографи с лека ръка акцентират върху безиздайността, подражателството и слабата художествена стойност на създаваните в началото на миния век български кинотворби. Но каквито и да са били, ценността им е безспорна, като начало на пътя, като дързост, като идеини и творчески дидакции, като всеотдайност, като семена и първи опити. Така постепенно се достигна нивото на уникалната филмова магия, чрез която бил открит пътя за нов, различен, необикновен начин на себеизразяване.

Първите проекции на Балканите се състояли в Белград през лятото на 1896 г., а няколко дни след това – в Букурещ. В България кинематографът пристигнал на 27 февруари 1897 г. в Русе, в дома на Марин Чолаков – само 18 месеца след първата кинопроекция в света. Информация за събитието била публикувана в русенския Вестник „Законност“:

„В града ни от десетина дена насам е пристигнал един цинематограф, апарат, който изображава на платно тъй наречената „Жива фотография“. Апаратът дава възможност да се виждат изображаемите от него картини и сцени във всичката им живост и движение. Пристигналият цинематограф показва например един движущ се трен, посрещнато на цар

Николая в Париж, един от парижките площи и т.н. – всичко това толкова живо и естествено... Апаратът се помещава в новата къща на г-н Марин Чолаков, на площада пред бъдещата градска градина. Входът струва 1 лв.“.

Месец по-късно се състояла и първата проекция в София, в Пилзенската пивница на столичния булевард „Дондуков“. Един български търговски Вестник публикувал реклама за чудото на 20 в.:

По-добрите места стрували 1 лв., а за по-бедните – 50 ст. Първите филми, проектирани тогава, били на братя Люмиер или заснети в студиото на Томас Едисън. Филмите нямали звук и собствениците на по-скъпите кинотеатри осигурявали музикален съпровод на пиано. Тогава се появила професията на рекомандьора, който канел минувачите по столичния булевард.

Вард га Влязат в киното, а по време на прожекциите обяснявал на зрителите какво се случва на екрана.

Пътуващите кина, които гастролирали из София тогава, били собственост на чужденци. Първият българин, който започнал да прави такива проекции в столицата, бил Владимир Петков. През 1903 г. той купил кинематографа „Гранд Биоскоп“ от чеха Франц Прохаска и разположил палатката си в края на града – зад Лъвов мост. Кварталът тогава бил известен с многото си бардаци и столичани съзнателно не отивали там, още повече, че им се струвало твърде галеч. Това принудило собственика на „подвижното кино“ да го премести пред градската баня на ул. „Мария Луиза“, в минисалон за 40-50 души, като същевременно променил и репертоара. „Бараката на Петков“ бързо придобила популярност, но през 1909 г. избухнал пожар и тя изгоряла.

„Една вечер пред биофета на градината опнаха бяло платно. Срещу платното поставиха нещо като магически фенер. Апаратът затрака и върху платното видяхме оживени фотографии. Един поливач на улица опръсква един разсейан минувач; после кавалерия препуска и ето даже че конете избват към нас... те като че ли ще ни прегазят... аз изумявам от страх. Светлината изва, платното е отно-

бо бяло. Това беше първият кинематограф. Цялата нощ не спах и мислех по това чудо.“ (Из книгата на Георги Каназирски-Верин, „София преди 100 години“)

На една от прожекциите през 1904 г., когато се прожектирал филмът „Кучета контрабандисти“, присъстввал Васил Гендов, българинът, който заснел първия български игрален филм. Тогава момчето било само на 12 години, но „движещите се картини“ така очаровали въображението му, че променили безвъзвратно живота му.

Първото кино в София – „Модерен театър“ било открито от италианеца Карло Вакаро през 1908 г. и се помещавало в гвуетажна сграда на днешния булевард „Мария Луиза“, близо до пресечката с ул. „Цар Симеон“. Карло Вече имал солиден търговски опит зад гърба си в Пловдив, където гори открил първата Търговска банка. Италианецът възложил на архитект Димитър Начев да превърне закупената от него гвуетажна сграда колкото се може по-скоро в модерен киносалон с 500 места, партер и балкон. Бил монтиран огромен за времето си екран с размери три на четири метра, където от края на 1907 г. на всеки час се прожектирали неми филми. Кино „Модерен театър“ било най-голямото на Балканите.

Три години по-късно отворил врати още един киносалон в София – „Одеон“, който тогава се намирал в непосредствена близост до „Модерен театър“. Ръководител на кино „Одеон“ бил младият композитор Панайот Пинков. Двата киносалона били в не-престанна конкуренция, предлагайки европейски и американски игрални филми, както и български документални филми. Един от най-старите български документални филми в колекцията на Българската национална филмотека „Откриването на Великото народно събрание във Велико Търново“ се отнася за събитието по повод промяната на конституцията след обявяването на независимост-

та на България (1908 г.) и превръщането на страната ни в царство.

„Немият филм показва пристигането на цар Фердинанд, правителството, посланици и народни представители в старата столица. Гостите слизат от карети и се отправят към сградата, а по улиците на града преминава кавалерия“.

През 1909 г. френската фирма „Паме фрер“ станала основен разпространител на филми и кинооборудване в България, подпомагайки по този начин откриването на много киносалони в цялата страна – в края на 20-te години само в столицата имало 22 киносалона, а в страната – около

100. В навечерието на Балканската война „Модерен театър” се превърнал в акционерно дружество, което предприело разширение на киносалона – киното почти излязло на улицата, а местата станали 1000. Дружеството открило филиали на „Модерен театър” в Одрин и Александрия, като същевременно създало и малка киностудия за снимане на исторически, документални и научнопопулярни филми.

Националното филмопроизводство започнало още през 1910 г. със снимане на историко-документални и научно-популярни филми. Производството на игрални филми в България започнало 20 години след раждането на сегмента изкуство, когато всички страни в Европа вече имали свое игрално кино. Въпреки големия интерес на българите към „движещите се картини”, в България все още липсвали пари за кино, подгответени кадри и широка развита кинорежа.

С кино „Одеон” било свързано първото специализирано издание в България, свързано с киното – „Киножурнал” (1913-1914 г.) Същевременно проектиранието в него хроники от Балканската война били много популярни. През 1930 г. компанията „Метро Голдун Майер” открила свое представителство в София.

ФИЛМЪТ „БАЛКАНСКАТА ВОЙНА”, АВТОР АЛЕКСАНДЪР ЖЕКОВ

Един от първите български документални филми, добили изключителна популярност в първите години на българското кино, бил филмът „Балканската война” с продуцент, оператор, режисьор Александър Жеков. Според дългогодишния изследовател на ранното българско кино Петър Кърджилов, това е „едно от евангелията на родния кинематограф – най-ранното, най-първото, най-свято...” Премиерата му се състояла през лятото на 1914 г. във Варна, а след това редовно бил прожектиран в столичното кино „Одеон”. Изключителната ценност на филма била не само в кадрите, които за пръв път документирали военен конфликт, но и поради факта, че Александър Жеков бил първият българин оператор (до този момент хората, които снимали в България, били чужденци).

Александър Жеков се е родил във Вече свободна България, през 1879 г. във Варна. Завършил Николаевското военноморско училище в Севастопол като шурман за далечно плаване, след което известно време служил в руския флот. Владеел няколко езика, бил

широко скроен човек, с разнострани интереси и природна интелигентност, поради което бил добре познат в различни среди. По време на пребиваването си в Москва, Александър Жеков получил предложение да поеме поста представител на френската компания „Пате фрер“ в Москва, където българинът се научил да борави с кинокамерата и усвоил процеса да обработва филмовата лента (проявяване, копиране, монтаж), което в тези времена никак не било лека работа.

Когато пристигнал в родината си след обявяване на мобилизацията, българинът получил разрешение от българските военни власти да заснеме филм за Балканската война, запа-

зен и до днес в Българската национална филмотека. Военното командване тогава гори дало нареддане във всяка армия да има киноснимач, който да документира военните действия. Броят на чуждестранните кореспонденти, допуснати до тракийския театър на бойните действия, бил точно 110 – според пешантичния списък на цензорната секция при щаба на българската армия. Някои от тях били представители на най-renomиранныте по онова време кинокомпании – френските „Пате фрер“ и „Гомон“, английската „Синемаколор“, италианската „Савоя фильм“, присъствали сръбски и руски продуценти, които имали модерни камери и солидна професионал-

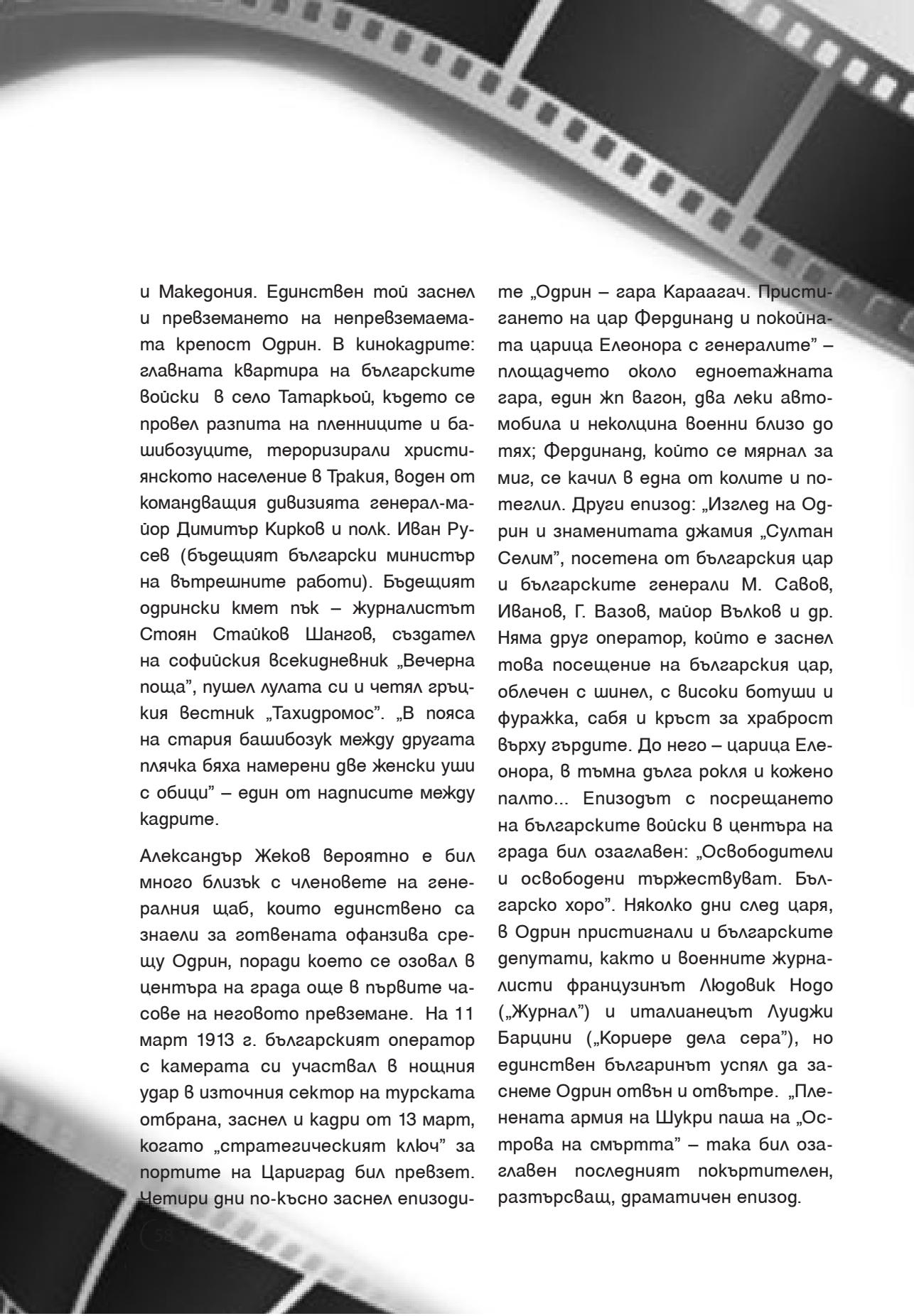
на подготвка. Въпреки това чуждестранните кинооператори успяли да заснемат „няколко крамки и постни репортажчета”, според изследвачите на чуждестранните киноархиви. Единствен Александър Жеков успял да осъществи цял завършен филм с продължителност 40 минути, имайки предвид, че негово дело е и режисура, и монтажът.

„В историята на българското кино има само няколко фильма, които могат да бъдат охарактеризирани като „легенди”. Един от тях е „Балканската война”. Той е не само уникален кинодокумент, отразяващ частичка от героичната епопея, белязала славното недалечно минало на нашия народ, но

и къс зрима история. „Балканската война” е една от изцяло завършениите творби (броящи се на пръсти в световното кино), запечатали грандиозния военен конфликт. Навсякога затова тази хроникална лента бива определяна като „значимо художествено явление в историята на българското кино” и „една от най-крупните творби, създадени в България през първата половина на XX век” (проф. Неделчо Милев).

Българинът се включил в редовете на българската армия и я съпътстввал навсякъде по бойните полета, запечатвайки победите на българската армия при Лозенград и Люлебургас, Чаталджа и Урша, Беломорска Тракия

и Македония. Единствен той заснел и превземането на непревземаемата крепост Огрий. В кинокадрите: главната квартира на българските войски в село Татаркьой, където се провел разпита на пленниците и башбозуците, тероризирали християнското население в Тракия, воден от командващия дивизията генерал-майор Димитър Кирков и полк. Иван Русев (бъдещият български министър на Вътрешните работи). Бъдещият огрийски кмет пък – журналистът Стоян Стайков Шангов, създател на софийския всекидневник „Вечерна поща“, пушел лулата си и чеял гръцкия Вестник „Тахидромос“. „В пояса на стария башбозук между другата плячка бяха намерени две женски уши с обици“ – един от надписите между кадрите.

Александър Жеков Вероятно е бил много близък с членовете на генералния щаб, които единствено са знаели за готовната офанзива срещу Огрий, поради което се озовал в центъра на града още в първите часове на неговото превземане. На 11 март 1913 г. българският оператор с камерата си участвал в нощния удар в източния сектор на турската отбрана, заснел и кадри от 13 март, когато „стратегическият ключ“ за портите на Цариград бил превзет. Четири дни по-късно заснел епизоди-

те „Огрий – гара Караагач. Пристигането на цар Фердинанд и покойната царица Елеонора с генералите“ – площадчето около едноетажната гара, един жп вагон, съвсем лек автомобила и неколцина военни близо до тях; Фердинанд, който се мярнал за миг, се качил в една от колите и потеглил. Други епизод: „Изглед на Огрий и знаменитата джамия „Султан Селим“, посетена от българския цар и българските генерали М. Савов, Иванов, Г. Вазов, майор Вълков и др. Няма друг оператор, който е заснел това посещение на българския цар, облечен с шинел, с високи ботуши и фуражка, сабя и кръст за храброст върху гърди. До него – царица Елеонора, в тъмна дълга рокля и кожено палто... Епизодът с посрещането на българските войски в центъра на града бил озаглавен: „Освободители и освободени тържествуват. Българско хоро“. Няколко дни след царя, в Огрий пристигнали и българските депутати, както и военните журналисти французинът Лудовик Ного („Журнал“) и италианецът Луджи Барчини („Кориере дела sera“), но единствен българинът успял да заснеме Огрий отвън и отвътре. „Пленената армия на Шукри паша на „Острова на смъртта“ – така бил озаглавен последният покъртителен, разтърсващ, драматичен епизод.

„Под олиселите дървета на острова, разположен насред Марица, стоят прави стомици окъсанни турски Войници – някои пушат, други се ногнитат на тоягите си. Зад тях се ветреет пране, простряно между голите дървеса. Това представлява армията на командващия осринския гарнизон Шукри паша (помъкал Илинденско-Преображенското въстание в Странджа през 1903), която сега бива зорко вардена от българските Войници“.

През 1913 г. друг български киноекип – от софийския „Модерен театър“, заснет документалния филм „Падането на Огрин“ по идея и под ръководството на Аладар Отай с оператор-снимач Гаетано Пие, в реализирането на който взел участие като помощник-оператор дългогодишният проекционист на киното Иван Христов Димитров. А Георги Ст. Георгиев правил киноснимки от въздуха, участващи в един от полетите на руския летец доброволец Костин над Огрин.

На 2 април щабът на армията издал удостоверение, с което се разрешавало на Александър Жеков да отпътува за Чаталджа и Урша с цел „направата на кинематографически снимки“...

Според първото българско филмово списание „Киножурнал“ от 1913 г., то-

гава се осъществило начинанието да бъдат снимани „Български писци за кинематограф – филм на „Гомон” с български артисти“. Тогава Вече бил представен в театър „Одеон“ филм на Парижката кинематографична фирма „Гомон“, в който имало епизод от сблъсъка на българската и турска войска, със заглавие „Героичната смърт“. Налице били и други съдения в столичния печат („Дневник“, 1913 г.), за филми на чуждестранни фирми, в които герои били българи, а сюжетите били почерпени от бойните действия на времето Балкански войни. Например „Тайната на Чаталджанските укрепления“, проектиран в кино „Модерен театър“ и се отнасял за героизма на един български авиатор. В един друж филм „Маришка – потурчената българка“, сниман през 1913 г., бил отново епизод от Балканската война, заснет от френската кинокомпания „Пате фрер“ в три части, но от българина Александър Жеков, дългогодишен неин оператор. В този филм фигурирали най-малко три епизода (сцени), съответстващи на епизодите в „Балканската война“. Дори се предполага, че той инсценирал няколко игрални епизода с български артисти. Лентите били обработени в лабораториите на „Пате фрер“. Възможно е този филм да е бил показван на много места с различни заглавия („Маришка – героинята от

Люле-Бургас“), но е безспорно, че е имал голям успех. Изглежда парадоксално и абсурдно, но човекът, запечатал върху филмовата лента ликовете на хиляди българи, участвали в Балканската епопея, не е оставил дори една своя фотография. Не се знае нищо за съдбата му, семейството му, живота и смъртта му.

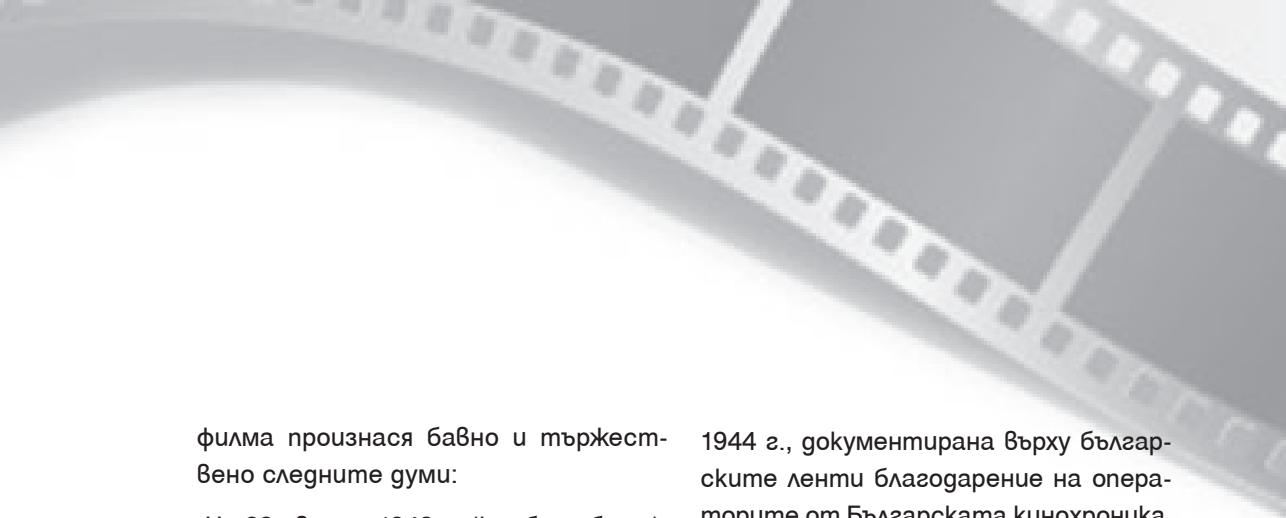
БЪЛГАРСКОТО ДОКУМЕНТАЛНО КИНО СЛЕД ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

По време на Първата световна война държавата, чрез Военното министерство и генералният щаб на българската армия поела производството на филми. До наши дни обаче се запазили много малко ленти. На една от тях е запечатано посрещането на министър-председателя Александър Стамболовски на Централна гара София, след като дни преди това е подписан Нойският договор (1919 г.). През същата година било създадено в столицата първото кино акционерно дружество „Луна-филм“, което продуцирало десетки уникални филми от социалния и политическия живот. Кадрите, заснети от „Луна-филм“, могат да се считат за първите наши кинопрегледи, чиято форма изкрисализирала още в началото на 20 в. Един

от тях разказвал за политическото убиство и погребението на министъра на Вътрешните работи Александър Димитров, убит от ВМРО. В друг филм били заснети речите на министър-председателя Александър Стамбoliйски. В трети – руините на църквата „Св. Неделя“ след кървавия атентат на 16 април 1925 г.

В българските архиви са запазени уникални кадри от сватбата на цар Борис III (1930) с италианската принцеса Джована Савойска, която станала българска царица под име-то Йоанна. Двамата склошли църковен брак в най-големия православен храм на Балканите – „Александър Невски“. Цяла София била празнично украсена. Хиляди столичани излезли по улиците, за да видят българската царица и да изразят радостта си от събитието. За заснемането на това важно събитие, специално в България пристигнал италиански снимачен екип. Българската кинохроника е съхранила уникални кадри от гемството на княз Симеон Търновски и княгиня Мария Луиза. Невръстният престолонаследник марширува до баща си и отдава чест пред строените войници... по къси бели панталонки. Запазен е и филм за съмртта на цар Борис III, покрусата на българите и траурните ленти по балконите на столицата. Дикторът във

филма произнася бавно и тържествено следните думи:

„На 28 август 1943 г. (камбани бият), В деня на Света Богородица, В 16.22 ч. тежка болест отне живота на Възлюбения син на България Негово Величество Борис III, Царят Обединител. Столицата на България потъна в траур. Потънаха в неизмерима скръб всички български сърца. Неочаквано народът ни осиротя. Изчезна радостта от всяка българска къща. Столицата се украси с лика на Царя Обединител, но сега този лик ни гледа тъжно от своите траурни рамки”...

Запазен е и филм за празнуването на деня на св. Климент Охридски В СУ (1943), носещ неговото име. Студентите, начело с „професорското тяло”, се отправят към Народния театър, където ще се състои традиционното университетско тържество.

„Нейно Величество Царица Йоанна пристига в Народния театър за студентското тържество. Регентът – Негово Царско Височество княз Кирил прави преглед на строените пред театъра студенски редици, след което влиза в Народния театър”...

Няколко дни по-късно София ще бъде бомбардирана от американски и британски самолети. Една от най-тежките бомбардировки била на 30 март

1944 г., документирана върху българските ленти благодарение на операторите от Българската кинохроника. Столици българи загинали по време на бомбардировките, под развалините били погребани стотици семейства. След бомбардировките хората се връщали в опустошения град, но не можели да разпознаят къщите си, улицата, гори квартала. Много киноленти не са оцелели до наши дни.

„Около 10 000 разрушителни и 30 000 запалителни бомби бяха обезобразили красивата снага на нашата столица, но нейното сърце и сърцата на нейните строители бяха здрави и раните бързо заздравяваха”...

След първия ентузиазъм от раждането на киното, българските кинематографисти започнали да трупат опит и умения. Някои от известните оператори и режисьори: Христо Константинов, първият професионално подгответ оператор в Германия; Симеон Симеонов, Монката; Васил Бакърджиев, който след това станал и режисьор, и то успешен.

Освен кина, у нас са създадени и кинешки коли. Първата се появява през 1921 г. – „Диана” на Боян Рамов. Повечето преподаватели са руски емигранти с опит в театъра. Курсистите изучават мимика, пластика,

СБРАЗИ

„позиробка“, салонен етикет, маниер, грим и други дисциплини. По същото време е открита Българската драматическа школа, одобрена от Министерството на просветата, както и школата „Луна“, която се ръководи от руския кинорежисьор Николай Ларин.

Има спор кой киносалон пръв пуснал „звукови филмови картини“ – според някои „Одеон“, според други – „Театър Начев“ изпредварил всички и започнал редовни звукови прожекции на 20 март 1930 г., като до края на годината в седем столични киносалона „филмите говорели“. Пак по това време били открити някои от другите известни кина – „Роял“, (сега Театър на армията), „Гlorия палас“, „Славейков“, „Славянска беседа“ (сега театър „Сълза и смях“), „Балкан“. В годините на Втората световна война новопостроената концертна зала „България“ активно се използвала и като киносалон. Правителството предприело мерки за повишаване безопасността на киносалоните, които винаги били пълни със зрители.

Един от култовите киносалони в столицата бил „Гlorия палас“, създаден през 1934 г. По това време България възстановила отношенията си със СССР и в него започнали да се прожектират руски филми. В остан-

налите киносалони се прожектирали изключително американски, немски, френски, италиански и филми от световната кинематография.

Държавата издала закон, с който се поставило началото на мащабна акция за стартиране на филмовата индустрия като пълен цикъл на производство и пазар. В него се давала възможност заедно с държавната, да съществува и частна инициатива, но тя е поставена на тези производствени места, където се абсорбират само собствени средства – снимане на филми, създаване на производствени мощности т.н.

До Втората световна война в България били произведени около 200 историко-документални и научнопопулярни филма, 180 седмични кинопрегледа и 42 игрални филма. Над 30 енолични търговци и организации, производители на филми, влагали парите си в най-необходимото техническо оборудване за кинопроизводство. Те залагали апартаментите си, вземали кредити и така финансирали кинопродукцията се. До 1947 г. били създадени 63 игрални филма, които се равняват на годишното производство на Дания само през 1944 г.

(следва продължение)

Димитър Талев

Великден

В

сички бяхме вече готови, облечени в ново от глава до пети, и мене ми беше чудно, че баща ми продължаваше да седи спокойно на миндера. Тъкмо бях помислил, че вече тръгваме, той започна да си свива нова цигара. Всенак, тая вечер мой не се скара никому, макар че Петруш на няколко пъти ощипа Ленчето заради новата ѝ рокличка, а пък аз никак не можех да се задържа на едно място и скърцането на новите ми обуща се чуваше по всички стапи из къщата.

Най-сетне и мама се показва вече пременена. Лицето ѝ беше бледо от умора, но беше весела и на всеки го от нас гаге по едно червено яйце.

– Да ги пазите – каза тя. – Щом се върнем от църква, едно от тези яйца ще сложим пред иконостаса – за Бога ще бъде то, да бъдем здрави и весели през цялата година.

Аз побързах:

– Моеето, нели, мамо, моето!

– Добре, твоето ще бъде. А сега почакаймо още малко: щом започнат да бият камбаните – тръгваме.

Тая нощ аз никак не се страхувах от тъмнината. Излязох сам на чардака и се облегнах на преградата, да чакам камбаните. Толкова късно беше вече и ние всички бяхме все още будни. Месечината не беше изгряла и по-добре беше тъй, в тихата и топла тъмнина на тая чудна нощ. Не виждах цъфналите зюмбюлчета и лалета в нашата градина, не виждах цъфналите дървеси по всички градини и дворища наоколо, ала невидими кадилници се лълееха в тъмнината, нежен мирис полъхваше лицето ми, аз притворих очи и се вслушах в бързите радостни удари на момето сърце.

Наг тази будна и тъй кромка пролетна нощ єдвам се светлееше тъмномодро небе, озарено от блъсъка на хиляди звезди. Още рано през деня бързокрили ангели са умили грижливо кристалните им чашки, сипали са в тях ново масло и сега тия хиляди небесни канделари блестяха под тъмния свод на небето, ярки и чисти. Какво ли ставаше в този час там горе, наг звездите? – Блажени ангели и Дядо Господ седи между тях на златен трон и се усмихва и чака да чуе златните небесни камбани.

– Бим-бам! – екнаха изведнъж мощните тържествени звуци, залъяха се трептящи наг покрива на нашата къща и отлетяха напатък.

– Бим-бим-бам!

Спуснах се да обадя, че камбаните вече бият. Мама ме посрещна на прага:

– Хайде, тръгваме.

Затропотиха порти, започнаха от всички страни да излизат лоди и всички вървим към църквата. С мъка се задържах да не изтичам напред – толкова буйна беше моята радост, но тъй смирени и мълчаливи бяха всички тия лоди, които вървяха пред нас и зад нас в тъмнината.

До църковната порта отвън стояха заптиета с пушки, както римските войници при кръста на Иисуса. Църковните прозорци бяха ярко осветени, а камбаните сега биеха съвсем близо, почти над главите ни. Влязохме в притвора на църквата. Баша ми и Петруш се запътиха долу, при мъжете, а ние с мама и Ленчето се изкачихме горе, при жените. Защо пък Петруш при мъжете? Той е само гве години по-голям от мене!

– Той при баша ти, а ти при нас – каза мама.

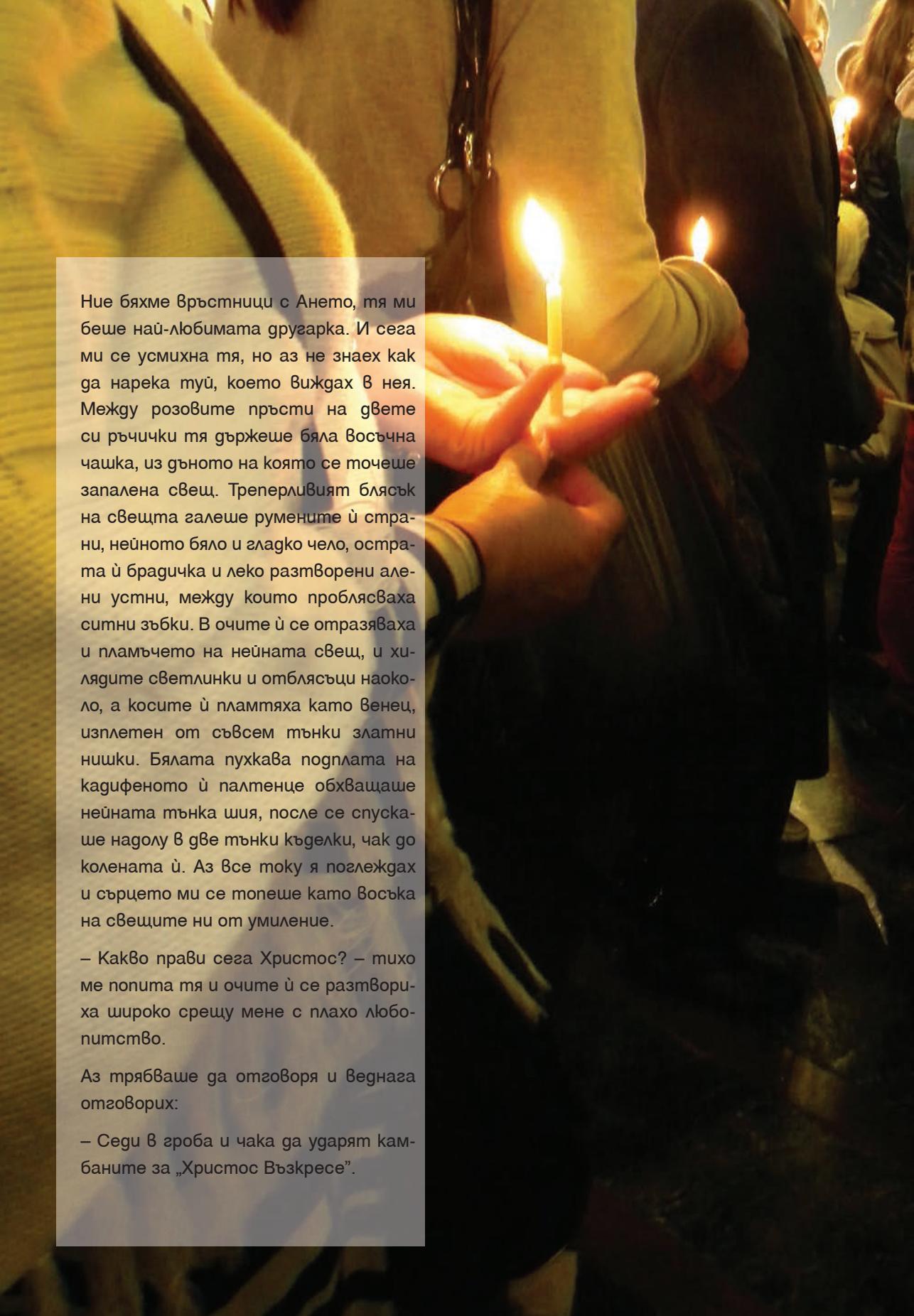
Тя разви шарена кърпа и ни подаде на мене бяла свещ, извита и сплетена като кръст, а на сестричето ми – восьчна стомничка. Запалихме ги веднага и побързахме да си заемем място до преградата, откъдето се

виждаше долу, при мъжете. Ленчето євам стигаше до решетката на преградата, но аз видях всичко – цялата църква.

Стомици, стомици запалени свещи трептяха на вред из църквата – и долу, дено се видяха един до друг, един до друго гологлави мъже и девица, и по високата преграда на женското отделение, която се извиаше в полукръг, и пред иконостаса отсреща, по стъклените полиелеи. Стомици други светлинки искаряха по златни и сребърни украси на иконите, по кристалните висулки на полиелеите. Сякаш слънце бе изгряло под високия черковен свод и се бе пръснало в безброй пламъчета и искри.

Над глухия шепот на молещото се множества, което изпълваше цялата църква, плавно се носеха смирени песнопения, в които звучеше ту кромка скръб, ту євам сдържана радост. От време на време молитвеният шепот и тази надвита вече скръб, и тази напираща радост избухваха и се разливаха в песните на многоглас хор. Тръпнещи в радостен конеж, всички събрани в Божия дом чакахме великия час на Възкресението.

Аз не забелязах кога се бе изгубила нанякъде Ленчето, но веднага я видях, когато се върна отново при мене: с нея гоїде и Ането.

Ние бяхме Връстници с Ането, тя ми беше най-любимата другарка. И сега ми се усмихна тя, но аз не знаех как да нарека туй, което Виждах в нея. Межжу розовите пръсти на гвете си ръчички тя държеше бяла Восъчна чашка, из дъното на която се точеше запалена свещ. Треперливият блъсък на свещта галеше руменините ѝ страни,нейното бяло и гладко чело, остраста ѝ брадичка и леко разтворени алени устни, между които проблясваха ситни зъбки. В очите ѝ се отразяваха и пламъчето на нейната свещ, и хилайдите светлинки и отблъсъци наоколо, а косите ѝ пламтяха като венец, изплетен от съвсем тънки златни нишки. Бялата пухкава подплата на кадифеното ѝ палтенце обхващаше нейната тънка шия, после се спускаше надолу в гве тънки къделки, чак до колената ѝ. Аз все току я поглеждях и сърцето ми се топеше като Восъка на свещите ни от умиление.

– Какво прави сега Христос? – тихо ме попита тя и очите ѝ се разтвориха широко срещу мене с плахо любопитство.

Аз трябваше да отговоря и веднага отговорих:

– Сега в гроба и чака да ударят камбаните за „Христос Възкресе“.

**Ането сведе очи наг своята бяла
восъчна чаша, доволна от моя от-
говор. От сърцето ми започнаха да
капят още по-бързо бистри топли
капки.**

– Ане – прошепнах тогава аз съвсем
тихо, – Виждала ли си ангели?

**Ането никога не бе виждала анге-
ли.**

– Аз пък съм Виждал. На сън. Но то
е все едно.

**Ането ме погледна учудена. Нейни-
те дълги ресници започнаха бързо-
бързо да трепнат в чистия блъсък
на очите ѝ.**

**За миг всичко потъна в някаква
жива и напрежната тишина. И в
тая тишина се открои звучна,
радостна песен. След нея стреми-
тельно се понесоха стройните
гласове на църковния хор, екнаха
тържествено камбаните, затреп-
тяха стомиците пламъчета на
свещите, кристалният блъсък на
полиелейте, сияещата позлата по
иконите и по съвремените обежки
на свещениците, затрептя и се за-**

люля цялата църква от радостен
възторг:

– Христос Възкресе! Христос Възкресе!

Треперех от вълнение. Исках да
извикам, исках да се засмех с глас,
а едвам се сдържах да не заплача.
Погледнах Ането. Тя ми се усмих-
ваше пред сиянието на своята
бяла свещица. В очите ѝ блестяха
радостни сълзи. Тогава аз извадих
от джоба си червеното яйце, кое-
то ми бе дала мама, и неусетно го
пушах в джобчето на кадифеното
палтенце на моята другарка.

Множеството, което изпълваше
църквата, се раздвижки и всички започ-
наха да излизат. Тръгнахме си и ние за
въкъщи, със запалени свещи в ръце.

Въкъщи мама Веднага ме попита:

– Де ти е червеното яйце, да го сло-
жим пред иконата?

Аз прехапах устни:

– Дадох го. Дадох го на един беден
човек още там, в църковния двор.

– Добре си сторил – рече баща ми.

Въздъхнах с облекчение. Не зная
защо въздъхнах тъй – можех да си
кажа истината.

Мама взе яйцето на сестричката
ми, прекръсти се набожно и го
сложи пред иконата. За Бога беше
то – да бъдем здрави и весели през
цялата година.

WWW.SVET.BG